SELECTIONS
OF
TARIKH FERISHTA
ALLAHABAD
RAI SAHIB RAM DAYAL AGARWALA

انتخاب از تاریخ فرشتہ

فہرست مضامین

انتخاب از تاریخ فرشته

ذکر پادشاهی پادشاه جم جاه ابو المظفر جلال الدین محمد اکبر بادشاه

شیخ ابو الفضل برادر شیخ فیضی جزوی و کلی قضایای آن بادشاه
عالیجاه را در اکبر نامه که قریب یک لک و هزار بیت است ثبت نموده
و مولف این اوراق محمد قاسم فرشته که در پی اختصار است خلاصهٔ
آن را درین کتاب مندرج می سازد و می گوید وقتی که نصیر الدین محمد همایون
بادشاه از افتادن از بام بشدت ضعف گرفتار گشت ارکان دولت
و اعیان حضرت شیخ جولی را که از معتمدان درگاه بود جهت رسانیدن
اخبار آن بایلغار روانهٔ پنجاب گردانیدند و او در کلانور بسعادت ملازمت
شاهزاده دریافته کیفیت سانحه را معروض داشت و عقب آن چون خبر رحلت

رسید امرا لوازم تعزیت بجا آوردند و باتفاق یکدیگر دوم ماه ربیع الثانی
سن نهصد و شصت و سه هجری شهزاده جلال الدین محمد اکبر را که سیزده سال
و نه ماه از عمرش گذشته بود در کلانور بر تخت فرمانروائی اجلاس دادند

قطعه

گل امید شگفت و وزید باد مراد — مراد خلق خدا آنچنان که باید داد
ز دست فتنهٔ دوران جهان شد ایمن — که پادشاه جهان پای بر سریر نهاد

بیرم خان ترکمان با وجود منصب سپه سالاری و اتالیقی بخدمت وکالت
نیز رسیده متصدی امور ملک و مال گردید و فرامین بشارت جلوس
واستمالت سپاه و رعیت باطراف و اکناف فرستاده تمغاجات و راهداری
و سلامانه و پیشکش و سرانهٔ تمامی ممالک محروسه را معاف داشت و نخست
شاه ابوالمعالی را که داعیهٔ مخالفت داشت گرفته در مقام قتل شده چون
آن حضرت که اسم شریفش پیشتر بعرش آشیانی نگاه نجابتان اکبر اخواهد
شد از کمال ترحم راضی نشد و آن سید را مقید ساخته پیش پهلوان گل گبر
کوتوال بلاهور فرستاده شاه ابوالمعالی بعد از چند روز از حبس گریخته
پهلوان گل گبر از کمال خجالت خود را کشته تردی بیگ خان جمیع اسبا

پادشاهی را از دهلی مصحوب ابوالقاسم میرزا ولد کامران میرزا باردوی
ظفرقرین فرستاد و علی قلی خان سیستانی حاکم سنبل و سکندرخان اوزبک
حاکم آگره و بهادرخان حاکم دیپالپور و منعم خان اتالیق محمد حکیم میرزا
عرائض فرستاده اظهار اخلاص و بندگی نمودند بعده موکب فیروزی
اثر بعزم استیصال سکندرشاه بدامن کوه سوالک رفت و پس
از جنگ سکندرشاه بمیان کوه سوالک گریخت و
رام چند راجه نگرسیالکوٹ بدرگاه آمده نوازش بسیار
یافت و ملک سوروثی باقطاعش مقرر گشت و از کثرت بارندگی
عرش آشیانی بجالندهر درآمده مدتی دران جا توقف نمود دران
آوان سلیمان میرزا مرحمتی کرده بقصد تسخیر کابل از بدخشان روان شد و بعد
از وصول او منعم خان که سردار کاردیده بود حصاری شده علم مدافعت
برافراشت و خاقان اکبر بران مطلع شده محمد قلی برلاس و خان اعظم
شمس الدین محمد خان اتگه و خضرخان را بمدد منعم خان فرستاد چنانچه
لبعضی بقلعه درآمدند اکثر بیرون ماندند و در مدت چهار ماه شب و روز
اطراف اردوی بدخشانیان را مزاحمت رسانیده تنگ آوردند

سلیمان میرزا بمنعم خان پیغام نمود که اگر در خطبه نام میرزا داخل کنی مراجعت
می نمایم منعم خان بنا بر صلاح وقت آن را قبول آورد و سلیمان میرزا
ببدخشان رفت و در ینولا هیموے بقال وزیر محمد شاه عدلی با سی هزار
سوار و پیاده و دو هزار فیل که اکثر مست بودند متوجه آگره شد سکندر خان
اوزبک تاب مقاومت نیاورده بدهلی رفت و شادی خان افغان
که او نیز از امرائے معتمد عدلی بود بکنار آب رهت آمده علی قلی خان سیستانی
که دران وقت خطاب خان زمانی یافته بود باتفاق امرائے کمکی مثل
قاسم خان و محمد امین دیوانه و بابا سعید قبچاقی با سه هزار سوار عراقی و خراسانی
از آب رهت گذشته با شادی خان افغان جنگ کرده منهزم گشته
لشکریانش پاره در جنگ گاه کشته شدند و اکثرے در حین عبور آب فرو
رفتند چنانکه از سه هزار کس زیاده از دویست سی صد کس زنده نماندند
و چون هیموے بقال آگره را متصرف گشته متوجه دهلی شد تردی بیگ خان
مسرعان باطراف فرستاده امرا را طلب نمود عبد الله خان و لعل سلطان
بدخشی و علی قلی خان اندرابی و میرک خان کولابی و غیره بے توقف
بدهلی آمدند و علی قلی خان سیستانی المخاطب بخان زمان و کمکیان او هنوز

بدهلی نرسیده بودند که تردی بیگ خان شتاب زدگی کرده با هیمو
بقال مقابله نمود هیمو بقال که مردی شجاع بود با سه چهار هزار سوار
انتخابی و فیلان آسمان شان از صف قلب جدا شده نخست بر تردی
بیگ خان که با مقابل خود جنگ در پیوسته بود تاخت و او را از معرکه
گریزانیده متوجه دیگران شد و ایشان را نیز منهزم ساخته دهلی را
قابض گشت و تردی بیگ خان و دیگر امرا با اینکه می توانستند که علی
قلی خان سیستانی المخاطب بخان زمان و دیگر امرا و سرداران را
با خود متفق ساخته تدارک شکست را نمایند و با اینکه در حوالی دهلی بوده
از پادشاه کمک جویند ازینها یکی هم کاری نکرده بسرهند شتافتند و
ولایت را خالی گذاشته بدشمن سپردند علی قلی خان سیستانی در سنبهل
این خبر شنیده چون تنها از عهده ضبط آن عدو بیرون نمی توانست
آمد ناچار او نیز بسرهند رفته عرش آشیانی در جالندهر ازین واقعه
مطلع شده چون غیر از پنجاب جمیع ممالک بتصرف افغانان در آمده بود
دلگیر گشت و از آنکه بواسطه صغر سن بامور پادشاهی نمی توانست پرداخت
بیرم خان ترکمان را بخطاب خان بابا نوازش فرموده کفیل تمشیت مهمات

ملکی ومالی را بتو رجوع کردم ہرچہ صلاح دولت دانی بعمل آوردہ
سو توقف بر حکم من نداری و درین باب بروح ہمایون بادشاہ ولبسر خود
سوگند دادہ اظہار کرد. کہ از دشمنی مردم نیندیشی واین مصرع بخواند
مصرع۔ دوست گر دوست بود ہر دو جہاں دشمن باش +
وآنگاہ با جمیع امرا انجمنے ساختہ جانفشانی زدند وچوں لشکر مخالف را از یک لک
سوار بیشتر نشان می دادند و عدد لشکر بادشاہ از بست ہزار متجاوز نبود
ہمگی مائل برفتن کابل شدند اما بیرم خان ترکمان جنگ مخالفان را مستصوب
دیدہ خاقان اکبر با وجود صغر سن بدیں کنگاش مائل و راغب گشت و
بے توقف خضر خواجہ خاں را کہ از نژاد سلاطین مغل بود و دختر بابر بادشاہ
گلبدن بیگم را در عقد ازدواج داشت حاکم لاہور ساخت و بدفع سکندر
شاہ تعیین کرد و خود بنفس نفیس عازم تادیب ہیموے بقال گشتہ در
تو شہرہ امرا ے گریختہ ملازمت نمودند و خان خانان تردی بیگ را
بسبب تقصیرات وقتے کہ بادشاہ بشکار رفتہ بود بمنزل طلبیدہ بے تحن
در حضور خود درون سراپردہ گردن زد و بادشاہ این خبر در شکارگاہ
شنیدہ چوں مراجعت نمود بیرم خاں معروض داشت کہ چوں

تحقیق میدانستم کہ آں حضرت باوجود گناہ و لیس بزرگ کہ از و بوجود آمدہ
از غایتِ مہربانی در قتلِ او تامل خواہند فرمود و عفوِ چنیں تقصیرے
دریں وقت کہ لشکرِ مخالف نزدیک رسیدہ و قتلِ افغاناں غنیمہ بہ ممالک
ہند استیلا یافتہ مناسب نبود ہر آئینہ حکیمِ اقدس صریح دریں باب حاصل
نکردہ جرأت در قتلِ وے نمودم عرش آشیانی زبانِ تحسین و آفریں گشادہ
عذرش مسموع داشت و از ثقات شنیدہ شد کہ اگر بیرم خاں ترکمان
تردی بیگ را نمی کشت الوس چغتائی بضبط در نیامدہ باز قضیۂ شیرشاہ
پیش می آمد و بعد ازاں کہ امرائے مغل کہ ہر یک غرور کیقباد و کیکاؤس
میداشتند از بیرم خاں ترکمان در حساب شدہ ہوائے سرکشی از سر
بدر کردند و نفاق بر طرف ساختند و چوں رایاتِ ظفر آیات از نوشہرہ
روانۂ دہلی گردید سکندر خاں اوزبک و عبداللہ خاں و علی قلی خاں اندرابی
و محمد خاں جلائر بدخشی و مجنوں خاں قاقشال و دیگر امرا با علی قلی خاں
سیستانی المخاطب بخان زماں کہ امیر الامرا شدہ بود برسم منقلائے رواں
شدند و جمیع از نوکرانِ خاصۂ بیرم خاں نیز مثل حسین قلی بیگ و محمد صادق
خاں و پیر داغی و شاہ قلی خاں محرم و میر محمد قاسم خانِ نیشاپوری و سید

محمد یار ہمہ و غیرہ ذلک با امرائے منقلائے ہمراہ شدند و ہیموے بقال کہ
در دہلی خود را راجہ بکرماجیت خواندہ کوس تکبر و غروری نواخت شادی
خان افغان و دیگر امرائے افغان را بخود ملحق ساختہ با لشکرے بسان مور و ملخ
بہ آہنگ جنگ استقبال نمود و جمعے از سرداران عمدۂ افغان را با توپخانۂ
عظیم بمقابل افواج منقلائے پادشاہی پیشتر روان کرد و آنہا خود از افواج
مغل منہزم گشتہ بحال ابتر برگشتند و توپخانہ را یک قلم باختند ہیموے بقال چون
بنواحی پانی پت رسید و خبر قرب وصول لشکر چغتائی شنید فیلان را کہ
اعتماد تمام بر آنہا داشت بسرداران بزرگ قسمت کرد تا بر آنہا سوار شدہ
بلوازم حرب پردازند و علی قلی خان سیستانی المخاطب بخان زمان صباح
روز جمعہ دوم محرم سن نہصد و شصت و چہار ہجری بتسویۂ صفوف پرداختہ
مستعد قتال شد و از طرفین مردان مرد و طالبان نبرد اسپان تازی نژاد
بجولان در آوردہ داد کشش و کوشش دادند مغلان کہ قتل تردی بیگ
خان مشاہدہ کردہ [illegible] ند چون پائے ثبات متزلزل می ساختند باری ہیموے
بقال بر فیل ہوائی نام سوار شدہ و با سہ چہار ہزار سوار کار گذار از فوج قلب جدا
گشتہ افواج چپ را بیک طرفۃ العین برہم زدہ بے توقف متوجہ

صفوفِ قلب کہ محل قرار علی قلی خاں سیستانی بود و دیگر دلیر بہادرانِ بیرم خانی کہ دراں صف بودند شرائط شجاعت بجا آوردہ در استعمال آلاتِ حرب تقصیرے نکردند درین اثنا تیرے بچشم ہیموے بقال رسیدہ ہر چند کہ کاری نبود ہمیں کہ خون رواں شد افغانان بیدل شدہ راہ گریز پیش گرفتند و ہیموے بقال باوجودِ آں حال تیر را بیروں کشیدہ چشم را بر رومال بستہ و باندک مردم سراسیمہ بہر طرف حملہ می کرد درین وقت شاہ قلی خاں محرم لفیل ہیموے بقال رسیدہ غافل ازینکہ مرکوبِ ہیموے بقال ست قصد فیلبان نمود و فیلبان برائے حفظ خود از حال ہیموے بقال خبر داد شاہ قلی خاں از مساعدتِ بخت خوشحال گشتہ فیل و فیلبان را مع ہیموے بقال از میانِ معرکہ یکبار آوردہ روانۂ خدمتِ بادشاہ شد و مغلاں تعاقبِ افغانان نمودہ آنقدر مردم کہ محاسبِ وہم از تعداد آں عاجز بود بقتل آوردند شاہ قلی خاں چوں ہیموے بقال را بنظر بادشاہ کہ بفاصلۂ دو سہ کروہ عقب می آمد در آورد بالتماس بیرم خاں آنحضرت سر شمشیر بفرق او رسانیدہ آنگاہ بیرم خاں بدستِ خود گردنش زدہ سرش را بکابل و جسدش را بدہلی فرستادہ زیادہ از ہزار و پانصد فیل بدستِ لشکرِ منصور افتادہ

بادشاہ بدہلی تشریف آوردہ ملا پیر محمد شروانی را کہ وکیل بیرم خاں ترکمان
بود بطرف میوات فرستاد اہل و عیال و خزانہ ہیموے بقال را کہ در آنجا
بود بدست آوردہ بسیارے از افغاناں را کہ در آنجا بودند بقتل رسانیدند
و در خلال این احوال لشکر قزلباش ہمراہ سلطان حسین میرزا بن بہرام
میرزا بن شاہ اسمعیل صفوی بموجب حکم شاہ طہماسپ صفوی بحوالی قندھار
آمدہ محاصرہ کردہ و بعد از سعی بسیار از طرف محمد شاہ قندھاری کہ از نوکران
بیرم خاں ترکمان بود بر آوردہ قابض گشتند و خضر خواجہ خاں ہم با سکندر
شاہ جنگ کردہ بعد از شکست بلاہور گریخت عرش آشیانی بمقتضائے آنکہ

مصرعہ جہانگیری توقف برنتابد

بدفع سکندر شاہ عازم پنجاب شد سکندر شاہ کہ بجالا نور آمدہ بود قدرت
مقاومت در خود ندیدہ بہ قلعہ مانکوٹ کہ سلیم شاہ از برائے دفع گہکران
میان کوہستان بالائے کوہ مرتفعہ ساختہ بود در آمدہ قلعہ نشین شد بادشاہ
آنجا رفتہ قریب آن بمقام فرمود دوران ایام والدہ عرش آشیانی و دیگر بیگمات و اہل
و عیال امرا و سپاہیان کہ تا آن غایت در کابل بودند ہمراہ لواحق کہ ملک منعم خاں رفتہ
بودند رسیدند و محمد حکیم میرزا بموجب حکم با والدہ و ہمشیرۂ اعیانی خود در کابل

ماندرائے آں ملک بوے تعلق گرفت و منعم خاں اتالیق وے گشت وچوں
مدت محاصرۂ قلعۂ مانکوٹ بشش ماہ کشید و سکندر شاہ عاجز آمدہ استدعائے
قدوم یکے از امراے معتبر نمود کہ بعد از عرض مدعا بموجب حکم کاربندد
خان اعظم شمس الدین محمد خاں اتگہ بقلعہ رفت و سکندر شاہ باو گفت کہ
بواسطۂ کثرت جرائم طاقت ملازمت بادشاہ ندارم لیکن پسر خود شیخ
عبدالرحمن را بدرگاہ فرستادہ خود بہ بنگالہ میروم و اطاعت می کنم
خان اعظم شمس الدین خاں اتگہ خود برگشتہ العرض رسانید و آں بدرجۂ
قبول افتادہ شیخ عبدالرحمن در ماہ رمضان سن نہصد و شصت و چہار
ہجری بحضور آمدہ چند زنجیر فیل پیشکش گذرانیدہ سکندر شاہ راہ یافتہ بہ بنگالہ
رفت عرش آشیانی قلعہ را بہ مردم درگاہ سپردہ عازم لاہور شد و در اثنائے
راہ بیرم خاں ترکمان را انحراف مزاج دست دادہ چند روز سواری نہ کرد
روزے بادشاہ دو فیل نامی بجنگ انداخت و آنہا جنگ کناں نزدیک
خیمۂ بیرم خاں ترکمان رفتند و غوغاے تماشائیان بلند شد بیرم خاں را
بخاطر رسید کہ ایں امر باشارۂ بادشاہ است پس بماہم انگہ پیغام داد کہ
باعث گذاشتن فیلان مست قریب منزل ایں دولتخواہ چیست اگر سخنے

غیر واقع بموقف عرض رسیده باشد آن موجب غبار خاطر اشرف بود
باظهار آن منت بخشند با هم آنکه آنچه بیان واقع بود جواب داد که آمدن
فیلان بان داعی اتفاقی است نه بفرمودهٔ کسے و درین صورت خاطر بیرم خان
تسلی نشد تا آنکه به لاهور آمده خان اعظم شمس الدین محمد خان که بیرم خان
از و بدگمان بود بمنزلش رفته سوگند یاد کرد که در خلا و ملا سخنے که باعث
کلفت خاطر اقدس شود گفته نشده عرش آشیانی در پانزدهم شهر صفر سن نهصد
و شصت و پنج هجری عازم دهلی گذشته شکار کنان و صید افگنان در بیست و چهارم
ماه جمادی الثانی بمقصد رسید و در اثنائے راه در موضع جالندهر ازدواج
سلیمه سلطان بیگم دختر میرزا نور الدین محمد خواهر زادهٔ همایون بادشاه به بیرم خان
بحکم اکبر بادشاه واقع شده و درین سال از امیر الامرا علی قلی خان سیستانی المخاطب
بخان زمان که از امرائے پنج هزاری بود و حکومت صوبهٔ شرقی داشت
امر ناشائسته سر زده موجب رنجش خاطر حضرت شد و درین اثنا
صاحب بیگ ولد خواجه کلان بیگ نظر بر حقوق سوابق آبا و اجداد خود
کرده با بیرم خان ترکمان که صاحب سی هزار سوار بود به وفق رضا سلوک
نمی کرد و با وجود نصیحت اصلا متنبه نمی شد لاجرم در دهلی بفرمودهٔ بیرم خان

بقتل آمد شورش عظیم در امرای چغتائی افتاد بادشاه دلگیر شده در محرم
سن نهصد و شصت و شش هجری از راه دریا بآگره رفت و هنوز قضیهٔ قتل
مصاحب بیگ از خاطرها محو نشده بود که بیرم خان ترکمان از استیلای
ملا پیر محمد به تنگ آمده در مقام استیصال او گشت چه که چون سمت استادی
بادشاه و قرب او داشت امرا و ارکان دولت بخانهٔ او رفته اکثر اوقات
بار نمی یافتند درین اثنا ملا پیر محمد رنجور شده و بیرم خان بعیادت او رفت
غلام دربانش پیش آمده گفت چندان توقف باید که خبر درون شما
درون خانه برسد و اذن دخول حاصل شود بیرم خان ترکمان لغایت
برآشفت و ملا پیر محمد بعد آگاهی بیرون آمده عذرخواهی کرده درون
برد و باوجود آن زیاده از یک نفر از همراهان بیرم خان اذن دخول نیافت
و این مبحث ضمیمهٔ کدورات سابقه شده بیرم خان ترکمان بی رخصت
بادشاه ملا پیر محمد را که نوکر چهل سالهٔ او بود در قلعهٔ بیانه محبوس ساخت و بعد
از چند روز بجانب گجرات اخراج فرمود و در کشتی نشانیده روانهٔ کعبهٔ معظمه
کرد و حاجی محمد خان سیستانی را بجای ملا پیر محمد وکیل خود ساخت شیخ گدائی
ولد شیخ جمالی دهلوی شاعر را که بوقت ناتوانی همیر شاه که بیرم خان

بہ گجرات افتادہ بود خدمات پسندیدہ بتقدیم رسانیدہ بود بہ منصب
صدارت وامارت رسانید و صحبت ملا پیر محمد چون پیش از پیش موجب
کلفت خاطر بادشاہ شد بیرم خان در مقام تدارک گشتہ حکایت تسخیر
قلعۂ گوالیار را درمیان آوردہ چندگاہ اورا مشغول داشت واز ینکہ
قلعۂ گوالیار را سلیم شاہ جائے نشست خود ساختہ بود و سہیل خان نام
غلامے از غلامان سلیم شاہ بحکم محمد شاہ عدلی بضبط آن قیام داشت
بر ارادۂ بیرم خان مطلع شدہ بہ رام شاہ کہ از نسل راجہ مان سنگھ بود پیغام کرد
کہ آباواجداد تو حاکم این قلعہ بودہ اند و من از ضبط این قلعہ در جوار چنین
بادشاہے عظیم الشان عاجزم عوض قلعہ انچہ مناسب دانی مرا دادہ قلعہ
را متصرف شو رام شاہ آن لطیفہ را از لطایف غیبی دانستہ متوجہ شد و اقبال
جاگیردار آن طرف بہ اشارت بیرم خان سر راہ برو گرفتہ بعد از کشمش
و کوشش فراوان رام شاہ را بجانب ولایت رانا گریزانید و قلعہ گوالیار
را قبل کرد و سہیل خان غلام کس نزد بیرم خان ترکمان فرستادہ
اظہار اطاعت کرد بیرم خان بعرض اقدس رسانیدہ حاجی محمد خان را
از جانب خود بداں جا فرستاد تا قلعہ را متصرف شدہ سہیل خان را

بدلاسائے تمام بدرگاہ آوردو علی قلی خان سیستانی المخاطب بخان زمان
نیز کہ درپئے دفع کدورت بادشاہ بود دراں سال کہ سرکار جونپور و
بنارس راتا کنار آب گنگ کہ بعد از شکست نصیر الدین محمد ہمایوں
بادشاہ در تصرف افغاناں بود بضرب شمشیر یکبارہ مستخلص گردانیدہ
داخل ممالک محروسہ نمود بنابراں نسبت باو بادشاہ در مقام عنایت
شدہ و ہردو سردار را انجلعت کمر و شمشیر مرصع و دیگر الطاف دلنوازشات
فرمودہ غائتیش در ماہ رجب آں سال شیخ محمد غوث برادر شیخ بہلول
کہ حق خدمت براں دودماں داشت و بوقت غلبۂ افغاناں بگجرات
رفتہ بود و دریں وقت بافرزنداں و مریداں بدرگاہ آمد و چوں از
بیرم خاں گوشۂ خاطرے نداشت باز بہ گوالیار کہ مسکن قدیم او بود رفت
خاقان اکبر بار دیگر بر سر ایں مقدمہ از بیرم خاں ترکمان بغایت آزردہ
شد و بیرم خاں بواسطۂ مشغولئ بادشاہ بہادر خاں برادر کوچک علی
قلی خاں سیستانی را کہ از امرائے پنجہزاری بود از دیبالپور طلبیدہ
بالشکر بسیار بتسخیر مالوہ کہ در تصرف باز بہادر بود تعین فرمود اتفاقاً دراں
مدت بادشاہ میل شکار کردہ بیرم خاں ترکمان را بجہت سرانجام مہام

در آگرہ گذاشت و شکار کناں چوں بسکندر آباد از اعمالِ دہلی رسید
ماہم انگہ و ادہم خاں کہ اعداء عدوِ بیرم خاں بودند بعرض رسانیدند
کہ والدۂ حضرت در دہلی تشریف دارند و رنجوری ہم رسانیدہ اند
اگر بعیادت آنجناب قدم رنجہ فرمایند باعث خوشنودیٔ مریم مکانی
خواہد شد لہٰذا بادشاہ متوجہ دہلی گشت شہاب الدین احمد خاں نیشاپوری
کہ از امرائے پنجہزاری بود و خویشِ ادہم خاں می شد و ادہم حکومتِ دہلی
داشت باستقبال آمدہ پیش کشِ بسیار گذرانید لیکن روزے باتفاق
ادہم خاں معروض داشت کہ بیرم خاں ترکماں آمدن بادشاہ را باین
صوب از استدعائے ایں بندگان دانستہ مانندِ مصاحب بیگ مارا بقتل
خواہد رسانید اگر مارا رخصتِ مکہ و اماکن شریفہ فرمایند بمراسم دعاگوئی
قیام خواہیم نمود بادشاہ اگرچہ ازیں سخن بسیار متاثر شد مانظر بحقوق
خدمات نمایاں بیرم خاں داشتہ چوں نمی خواست یکایک او را معزول
و مستاصل سازد ضبط خود کردہ بیرم خاں نوشت کہ من بارادۂ خود جہت
عیادت مریم مکانی عزیمت ایں صوب نمودہ ام شہاب الدین احمد خاں
و ادہم خاں انگہ در آمدنِ من بدیں جانب دخلے ندارند پس اگر استمالت نامہ

بخط و مہر خود بنام ایشاں بفرستند موجب تسلی آں جماعت خواہد شد
وشہاب الدین احمد خاں چوں ایں قدر راہ سخن یافت در مجلس
اقدس بہ بانگ بلند سخنانیکہ مشعر بہ مخالفت وعصیان بیرم خاں بود
گفتن آغاز کردہ یکبارہ خاطر اشرف را منحرف ساخت۔ بیت

ہر چند باغیار نہایت نظرے ہست گویم بدلیشاں کہ سخن را اثرے ہست

بیرم خاں ترکمان از نوشتۂ بادشاہ سراسیمہ شدہ عرض داشتے مشتمل
آنکہ حاشا نسبت بیچے کہ بر اسم نیکو بہ بندگی ایں درگاہ قیام نمایند
بدی در خاطر خیر خواہ باشد بقلم آوردہ مصحوب حاجی محمد خاں سیستانی و
ترسوں بیگ بدہلی فرستاد چوں کار از دست رفتہ بود کسے گوش
بسخن ایشان نکردہ ہر دو مقید و محبوس گشتند و ایں خبر انتشار یافتہ
امرا و منصب داران فوج فوج از بیرم خاں جدا شدہ راہ دہلی پیش گرفتند
وشاہ ابو المعالی کہ در لاہور از بند گریختہ نزد کمال خاں کہکر رفتہ بود
کمال خاں را بتحریک تسخیر کشمیر نمود و چوں کمال خاں بوسوسہ او بکشمیر رفتہ
بعد از جنگ صعب شکست یافت وے را از خود جدا ساخت شاہ ابو المعالی
بدیپالپور رفتہ نسبت بہ بہادر خاں ارادۂ بیوفائی نمودہ بہادر خاں سیستانی او را گرفتہ بجانب

سند اخراج کردہ شاہ ابوالمعالی ازاں طرف بگجرات آمدہ وداں جا خونے کردہ
بجونپور نزدِ علی قلی خان سیستانی المخاطب بخانِ زماں رفت
علی قلی خاں بموجب اشارۂ بیرم خان ترکمان دریں وقت کہ بادشاہ
در دہلی بود بہ آگرہ فرستاد بیرم خاں اورا در قلعۂ بیانہ محبوس ساخت
وچوں رنجشِ بادشاہ را از حد افزوں دید نخست در فکرِ آں شد کہ
بمالوہ رفتہ وآں حدود را مسخر ساختہ علمِ استقلال برافرازد وبایں
نیت از آگرہ بہ بیانہ رفت وچوں بہادر خاں ودیگر سرداران را کہ
بجانبِ مالوہ رفتہ بودند پیشِ خود طلبید وبسیارے از امراکہ اعتمادِ
تمام برایشاں داشت ازو جدا شدہ بدہلی رفتند وبیرم خاں ترکمان
خارِ ادبار در پاے بختِ خود شکستہ دید از رفتنِ مالوہ پشیمان شدہ
وشاہ ابوالمعالی را از بند خلاص کردہ خواست کہ بجونپور رود وباتفاق
علی قلی خاں سیستانی المخاطب بخان زماں کہ دست گرفتۂ او بود افغانان
بنگالہ را از سر کردہ آں حدود را متصرف گرددا ما بعد ازانکہ چند منزل روانِ
آں طرف شدہ بود ازاں نیز پشیمان گشتہ بعزیمت حج راہ ناگور پیش گرفت
وجمعے از امرا مثل بہادر خاں واقبال خاں وغیرہ کہ تا آں ساعت

از وجد الشده بودند رخصت درگاه نمود و چوں بجائی ناگور رسید باغوای
بعضے از مفسداں فسخ عزیمت مکهٔ معظمه کرده در پئے فراهم آوردن
خیل و حشم شد که تا پنجاب رفته دراں حدود بسر برد پادشاه ایں معنی
را دانسته میر عبداللطیف قزوینی را که بعد از ملا پیر محمد معلم پادشاه شده
بود نزد بیرم خاں ترکمان فرستاده پیغام کرد که تا آں زماں که
همگی خاطرِ اشرف به نشاط سیر و شکار مصروف بود رضاے همایوں دراں
بود که آں خان بابا متکفلِ مهماتِ بادشاهی باشد اکنوں چوں داعیه
آں ست که بمهماتِ خلائق بنفسِ نفیس بازرسیم می باید که آں
دولتخواه دامن از اشغالِ دنیوی برچیده عازمِ حج شود و آینده
پیرامونِ هوا و هوس نگردد بیرم خاں بمقتضاے ایں ۔ بیت

سر نیاز بباید نهاد و گردن طوع ۔ که هرچه حاکم عادل کند همه داد است

اظهارِ انقیاد نموده علم و نقاره و فیل و جمیع اسبابِ بادشاهی بصحوب
حسین علی بیگ ذوی القدر روانهٔ درگاه نموده و خود بار دیگر متوجه
ناگور شد که از راهِ گجرات بمکه رود و بجهه ولی بیگ ذو القدر و اسمٰعیل خان
که نسبتِ خویشی با بیرم خاں داشتند و شاه قلی خاں محرم و حسین خاں تکلو

وشیخ گدائی وخواجه مظفر علی ترمذی که میر دیوانش بود وکسانیکه از انها اعتبار
می تواں گرفت همراهئ او نمودند و باقی که تربیت کردهٔ او بودند و سالهائے
دراز با او بسر برده خود را از یاران وفادار می شمردند گاه و بیگاه فوج
فوج جدا شده بخدمت بادشاه رفتند و اسپ وشتر آنچه در آنرا دو یافتند
بردند و شاه ابوالمعالی از جملهٔ ایشان بود بنهایتش او بوقت سواری
بکورنش بادشاه آمد همچناں بالاے اسپ سر فرود آورد که آں ادا
موافقِ مزاج بادشاه نیامده مقید گردید بیرم خاں ترکمان بعد از
فرستادنِ اسباب بادشاهی از ناگوار گذشته به بیکانیر رفت وچندگاه درانجا
مانده باز از رفتن مکهٔ معظمه پشیمان شد و بناگور آمد بادشاه آں را شنیده از دهلی
بپرگنهٔ جهجر رفت درین وقت ملا پیر محمد احوال پر اختلال بیرم خاں ترکمان را
شنیده خود را بدرگاه رسانید و خطاب پیر محمد خاں و طوق و علم و نقاره
یافته با لشکر بسیار بسرِ بیرم خاں تعیین شد و رایاتِ جلال بدهلی
معاودت کرده فرمان بطلبِ منعم خاں بکابل رفت بیرم خاں از تعیین
شدن ملا پیر محمد المخاطب به پیر محمد خاں بغایت آزرده واندوهگین شده
در مخالفت اصرار ورزید و متوجه پنجاب شد ملا پیر محمد بتعاقب از دست نداده

بیرم خاں چوں بقلعۂ بھٹنڈہ رسید اکمال و اثقال زیادتی زادراہ
قلعہ کہ بتصرف یکے از نوکران او کہ شیر محمد خاں نام داشت بود گذاشت
و بگذشت و شیر محمد خاں تمامی اسباب و اموال او را املاک مطلق خود
پنداشتہ مردم بیرم خاں را بخواری تمام از قلعہ بدر کرد و بیرم خاں
بجانب دیپالپور کہ حکومت آں جا با یکے از متعلقان قدیم او موسوم
بدرویش محمد اوزبک بود رواں شد و بآں بلدہ نزدیک شدہ
خواجہ مظفر علی دیوان خود را بطلب او فرستاد درویش محمد اوزبک
خلاف امید پیش آمدہ خود نیامد خواجہ مظفر علی دیوان را نیز مقید کردہ
بخدمت بادشاہ فرستاد بیرم خاں کہ از وے نہایت چشم یاری
و اعانت داشت متحیر و پریشان بجالندھر رفت عرش آشیانی ملا پیر محمد
المخاطب بہ پیر محمد خاں را بحضور طلبیدہ خانِ اعظم شمس الدین محمد
خاں اتگہ را با فرزندان و برادران و جمعے دیگر از امرا بضبط پنجاب و دفع
فتنۂ بیرم خاں ترکمان نامزد فرمود و خانِ اعظم شمس الدین محمد
خاں اتگہ در ظاہر قلعہ ماچیوارہ بہ بیرم خاں ترکمان رسیدہ جنگ در
گرفت و دلاوران طرفین مانند امواج بحر اخضر بیکدیگر در افتادہ تا تمام وقت

در جگر داشتند و او چہ دلی و تہوّر دادند نظم

بشمشیرِ فولاد و تیرِ خدنگ گذرگاہ کردند بر مور تنگ
سپاہے چو زنبور با نیشتر ز غوغاے زنبور رہم بیشتر

ولی بیگ ذو القدر و اسمٰعیل قلی خان و پسرش حسین خان و شاہ قلی خان
محرم آثارِ شجاعت و مردانگی بظہور آوردہ اکثر صفوفِ خانِ اعظم شمس الدین
محمد خان انگہ را برہم زدند لیکن آخر کار کفرانِ نعمت کار خود کردہ چون خانِ اعظم
شمس الدین محمد خان بر قلب بیرم خان حملہ آورد ولی بیگ ذو القدر و دیگر مردم
معتبر کشتہ شد۔ بیرم خان ترکمان بجانب کوہستان سوالک گریخت و بعد ازین
فتح عرش آشیانی خواجہ عبد المجید ہروی را بخطاب آصف خان نواختہ ضبطِ دہلی در
عہدۂ او مقرر فرمودہ خود عازم لاہور شدہ چون بلودھیانہ رسید منعم خان از
کابل آمدہ بخطابِ خانخانان و منصبِ وکالت سرفراز گشت و چون موکبِ
بادشاہی نزدیک کوہستان سوالک رسید جمعے از مردم منقلاے چپاول بکوہستان
سوالک در آمدند و زمینداران آنجا بحمایتِ بیرم خان ترکمان در جائے تنگ
ایستادہ جنگ کردند و چون مغلوب گشتند بیرم خان عاجز شدہ جمال خان
نامی غلام معتمدِ خود را بدرگاہ فرستادہ و حقوقِ سابقہ را شفیع گناہانِ

خویش ساختہ اماں خواست سرش آشیانی ملا عبداللہ سلطان پوری
الملقب بمخدوم الملک را جہت استمالت نزد وے فرستاد بیرم خاں
باتفاق ملا عبداللہ سلطان پوری در ماہ ربیع الثانی سن نہصد و شصت
و ہشت ہجری متوجہ ملازمت بادشاہ شد و بموجب حکم امرا و ارکان دولت
باستقبال شتافتہ باعزاز و اکرام تمام بمجلس بادشاہی در آوردند
بیرم خاں دستار در گردن افگندہ سر در پائے ولی نعمت نہادہ و
بہائے ہائے بگریست بادشاہ بدست مرحمت سرش را برداشتہ بجائے
قدیم او بنشاند و برائے رفع خجالت بخلعت خاص مشرف گردانیدہ گفت
اگر میل سپاہی گری داشتہ باشی ولایت کالپی و چندیری را بتو ارزانی
می دارم و اگر خواہی مصاحب مجلس علیہ باشی نزد خود نگاہ داشتہ و
مصاحبانہ سلوک می نمایم و اگر عزیمت طواف حرمین شریفین داشتہ باشی
باحسن وجوہ روانہ مکۂ معظمہ می سازم بیرم خاں گفت کہ در قواعد اخلاص
و اعتقاد ہنوز قصورے و فتورے راہ نیافتہ و ایں ہمہ تردد بواسطۂ آں بود
کہ بملازمت رسیدہ غبار ملال از خاطر اقدس زائل سازم الحمدللہ چنانکہ
می خواستم میسر شد اکنوں داعیۂ خیر اندیش آں است کہ باماکن شریفہ رفتہ

بدعاے ازدیاد جاہ وجلال مشغول باشم بادشاہ پنجاہ ہزار روپیہ دادہ رخصت حج فرمود و خود ازو جدا شدہ از راہ حصار فیروزہ شکار کناں باگرہ تشریف برد و بیرم خاں متوجہ گجرات شد تا در یکے از بنادر آں ولایت بکشتی نشستہ روانۂ مکۂ معظمہ گردد و چوں بہ پٹن گجرات کہ حکومت آنجا از جانبِ بادشاہ گجرات بموسی خاں لودی تعلق داشت رسید و در ظاہر آں فرود آمد در شب چہاردہم جمادی الاولیٰ سال مذکور با جمعے از ندوہ و خوانندہ بتفریح کولاب سہسینگ رفت و در کشتی نشستہ بر روے آب سیر فرمود بیرم خاں بعد از استیفاے تفرج و تماشا وقتِ صبح از کشتی بر آمدہ متوجہ منزل خود شد دراں اثنا مبارک خاں نامی افغانِ لوہانی کہ پدرش در جنگ ہیموے بقال بدستِ نوکران بیرم خاں کشتہ شدہ بود بخیالِ انتقام کردہ بہانۂ ملاقات پیش آمد و بوقتِ مصافحہ بیرم خاں را چند خنجر زدہ شہید ساخت

قطعہ

بیرم بطوافِ کعبہ چوں بست احرام — درراہ شد از شہادتش کار تمام
در واقعہ ہاتفے پے تاریخش — گفتا کہ شہید شد محمد بیرام

در شہر رجب سن نہصد و ہفتاد و شش عرش آشیانی بعزیمت فتح قلعۂ میرٹھ

از مرکز دائرۂ خلافت حرکت نمودہ شکارکناں چوں بہ نتھنبور رسید راجہ سورجن
کہ آں قلعہ را از حجاز خاں غلام سلیم شاہ خریدہ بود قلعہ نشینی جستہ بمدافعہ
قیام نمودہ مردم بادشاہی آں قلعہ را قبل کردہ دخلول و خروج مسدود ساختند
و بفرمودۂ بادشاہ بر کوہ مدن نام کہ نزدیک قلعہ است سرکوب ساختہ
چند توپ و ضرب زن کہ بواسطۂ کثرت ارتفاع ہیچ بادشاہے بالا نبردہ
بود بردند و چوں توپ کشادہ بیافت چندیں خانہ اندرون خراب
می شد راجۂ سورجن عاجز گردیدہ اماں خواست و با اہل و عیال خود
بیروں رفتہ قلعہ با ذخائر و خزائن بتصرف بادشاہ درآمد آنگاہ آنحضرت
بہ اجمیر شتافتہ زیارت خواجہ معین الدین چشتی قدس سرہٗ دریافت و باگرہ
تشریف حضور فرمودہ و بدیدن حضرت شیخ سلیم چشتی قدس سرہٗ لقصبہ
سیکری رفت و چوں چند مرتبہ عرش آشیانی را فرزندان تولد شدہ نماندہ
بودند شیخ مژدۂ قدوم فرزندان طویل العمر دادہ خوشحال ساخت
قضارا در ہماں زودی آثار حمل ظاہر شدہ صباح روز چہارشنبہ ہفدہم
شہر ربیع الاول در سن نہصد و ہفتاد و ہشت کوکب ولادت شاہزادہ
سلطان سلیم بطالع بیست و چہار درجۂ میزان بمقام سیکری در منزل

شیخ سلیم چشتی قدس سرہ از افق جاہ وجلال طلوع نمود وخاقان اکبر بہ
شکرانۂ آں موہبت عظمیٰ جمیع زندانیاں را خلاص ساخت وخواجہ حسین ثنائی
قصیدۂ گفت کہ مصرع اول تاریخ جلوس جلال الدین محمد اکبر بادشاہ است
ومصرع ثانی تاریخ ولادت شاہزادۂ جم جاہ وایں مطلع از آں است مطلع

للہ الحمد از پے جاہ وجلال شہریار　　گوہر مجد از محیط عدل آمد درکنار

عرش آشیانی جہت ایفاے نذرے کہ درباب فرزند کردہ بود پیادہ پا
باجمیر شتافت وزیارت خواجہ معین الدین چشتی رحمۃ اللہ بجا آورد ودست
زرفشاں بانعام واحسان کشاد واز راہ دہلی شکارکناں برگشت ودراں
مدت راجہ رام چند والیٔ قلعہ کالنجر کہ شیرشاہ درہواے آں سوخت وبعد
از سلیم شاہ باز بتصرف راجۂ مذکور درآمدہ بود از قضیۂ چیتور ترسیدہ آں
قلعہ را بے جنگ پیشکش بادشاہ کرد وسوم محرم سن نہصد وہفتاد وہشت
باز در منزل شیخ سلیم اخترے نمایاں گشتہ موسوم بہ محمد مراد وملقب بہ پہاری
گردید ودریں سال بادشاہ دیگربار جہت زیارت باجمیر رفت وگرد شہر حصارے
از گچ وسنگ بنا فرمودہ بناگور شتافت وچندر سین ولد مالدیو وراے
کلیان مل راجۂ بیکانیر بملاقات آمدہ پیشکش فراواں گذرانیدند

واز آنجا شکار کناں بقصبۂ اجودھن رفت و زیارت شیخ فرید شکر گنج قدس
سرہ دریافتہ بدیپالپور آمد و میرزا عزیز کوکہ جاگیردار آنجا طوی دادہ کہ
پیشکش لائق گذرانید و چوں بہ لاہور رسید حسین قلی خاں ترکمان
حاکم آں بلدہ نیز بدستور میرزا عزیز کوکہ پیشکش لائق بنظر در آوردہ
در غرۂ صفر سن نہصد و ہفتاد و نہ بتفرج حصار فیروزہ تشریف بردہ باز
باجمیر آمدہ شرائط زیارت پیر بزرگوار را بتقدیم رسانیدہ باگرہ تشریف
بردو دراں ہنگام سکندر خاں اوزبک کہ در جنگلہائے بنگالہ سرگرداں
می گشت منعم خاں المخاطب بخانخاناں او را بپائے بوس بادشاہ آوردہ
شفاعت گناہان او را نمود دراں سال چوں مقام سیکری بہ آنحضرت
مبارک شدہ بود در آنجا شہرے عظیم بنا فرمود و دراں زودی چوں
گجرات فتح شد آں را سوم بفتح پور گردانید چہ در شہر صفر سن و
نہصد و ہشتاد چوں در ملک گجرات خلل و فساد کلی بہم رسید بادشاہ
عازم تسخیر آں شد و چوں گذار بہ اجمیر افتاد زیارت کردہ اند وح پیر
فتوح خواجہ سید حسین خنگ سوار کہ از اولاد امام ہمام زین العابدین
علیہ و علی آبائہ الکرام و اولادہ العظام آلاف التحیۃ والسلام

است استمداد نمودہ خان کلاں را با بسیارے از امرا برسم منقلاے
بدانسو رواں ساخت و رائے سنگھ را بحکومت جودھپور کہ وطن بالدیو
بود مقرر کردہ خود نیز روانۂ گجرات گردید و در دو منزلے ناگور خبر رسید کہ
در شب چہار شنبہ دوم ماہ جمادی الاولی سنہ مذکور در منزل شیخ دانیال
قدس سرہٗ شاہزادۂ نیکو خصال دانیال بوجود آمد آنحضرت لوازم خوشحالی
بتقدیم رسانیدہ آں مولود را موسوم بدانیال گردانیدہ و در ماہ محرم
سن نہصد و نود و یک خان اعظم میرزا عزیز کوکہ کہ نامزد بنگالہ
بود بدرگاہ آمد و بعضے مدعیات ضروریہ عرض کردہ باز بدانجا رفت
و در شہر شوال آں سال عرش آشیانی بجوسی پراگ کہ مابین گنگ
وجمن است آمدہ بہ بنائے قلعہ و احداث بلدہ الہ آباد کہ بالالباس
شہرت یافتہ ست حکم فرمود و در سن نہصد و نود و چہار در ایام تحویل حمل
بطریق سنوات سابقہ مجلس نوروزی در کمال تجمل و آراستگی منعقد گشت
و دریں سال برادر پادشاہ محمد حکیم میرزا در کابل فوت شد عرش آشیانی
میرزا عبدالرحیم خانخاناں را حاکم گجرات ساختہ و شاہ فتح اللہ را صدر
آں ولایت گردانیدہ روانۂ آنطرف نمودہ و خود پائے دولت در رکاب

سعادت آوردہ متوجہ پنجاب شد و در اثنائے راہ صادق محمد خاں را
بحکومت روانہ کرد و کنور مان سنگھ ولد راجہ بھگوانداس را بکابل فرستاد
و او فرزندان محمد حکیم میرزا را کہ خورد سال بودند با فریدوں خاں و دیگر امرائے
محمد حکیم میرزا بہ لاہور آورد و پسر خود را با خواجہ شمس الدین محمد خانی در کابل
گذاشت و چوں عرش آشیانی بہ اٹک رہتاس کہ از متحدثات آنحضرت
است رواں شد شاہرخ میرزا و راجہ بھگوانداس و شاہ قلی خاں محرم و
دیگر امرائے نامدار را کہ قریب پنجہزار سوار بودند بتسخیر ولایت کشمیر تعیین فرمود
و زین خاں کوکہ را با فواج آراستہ بر سر افغاناں سواد بجور گسیل کرد و در سنہ
نہصد و نود و ہفت بلیست و سوم ماہ جمادی الثانی عرش آشیانی عزیمت
سیر کشمیر کہ تعریف آں برز بانہا سائر و دائر است فرمود و چوں بھمبر
کہ از انجا شروع کوہستان کشمیر ست رسید اہل حرم را با شاہزادہ مراد
وار و دار انجا گذشتہ جریدہ بسری نگر کہ پائے تخت کشمیر ست رفت و
علامۂ زماں عضد الدولہ شاہ فتح اللہ شیرازی کہ از گجرات برگشتہ
بخدمت آمدہ بود در کشمیر بعالم بقا خرامید و بادشاہ بے نہایت متاثر
گشت عرش آشیانی بعد از تفرج نزہتگاہ کشمیر عازم سیر کابل شدہ

بطی مسافت راہ مشغول گردید و حکیم ابوالفتح گیلانی کہ ہم زبان و مصاحب
بادشاہ بود بسان بخت و دولت پیوستہ در ملازمان بودہ رقم اخلاص
بر صفحۂ ضمیر می نگاشت در منزل دہنپور سفر آخرت اختیار کردہ در بابا حسن ابدال
مدفون گشت و چون بادشاہ بہ اٹک رہتاس رسید شہباز خان کنبو را
بدفع افغانان یوسف زئی تعیین فرمودہ کوچ بکابل رفت و در انجا حکیم ہمام
و میر صدر جہان برادر علامۂ زماں حکیم ابوالفتح گیلانی کہ بہ ایلچی گری نزد
عبداللہ خان اوزبک بما وراء النہر رفتہ بودند با ایلچی عبداللہ خان اوزبک آمدہ
ملازمت نمودند و بادشاہ مدت دو ماہ اوقات صرف سیر باغات و گشت گلزار فرمودہ
ساکنان کابل را مشمول انعام و احسان ساخت و چون خبر رسید کہ راجہ ٹوڈرمل
و راجہ بھگوانداس در لاہور ودیعت حیات سپردند حکومت کابل را بمحمد قاسم
خان امیر بحر کابلی کہ از امرای سہ ہزاری بود دادہ نواختہ بیگ را بمدد او
گذاشت و در بیستم شہر محرم سن نہصد و نود و ہشت بلاہور مراجعت فرمود
و حکومت گجرات بخان اعظم میرزا کوکہ دادہ از مالوہ بداں صوب فرستاد
و شہاب الدین احمد خان حاکم مالوہ گشت و خان اعظم میرزا عزیز کوکہ چون بگجرات رسید
بر سر جام کہ از زمینداران آن حدود ست لشکر کشید و جام ہم باتفاق دولت خان

ولد امین خاں کہ بعد از فوت پدر والی جوناگڈہ شدہ بود با بیست ہزار سوار
در برابر آمدہ جنگ صعب اتفاق افتاد چنانچہ محمد رفیع خاں بخشی و محمد حسین
و میر شرف الدین برادر زادۂ میر ابو تراب کہ از امرائے نامدار بادشاہی
بودند درجۂ شہادت یافتند و پسر کلانِ جام و وزیرش با چہار ہزار سوار
راجپوت بقتل آمدہ فتح و نصرت قرین حال خانِ اعظم خاں میرزا عزیز
کوکہ گردید و بنابر آنکہ عبد اللہ خاں اوزبک بدخشاں را گرفتہ در کمین گاہ
کابل بود بادشاہ چند سال از لاہور و آنحدود حرکت نکرد و چوں دراں
مدت میرزا جانی والئ سند باوجودِ قرب و جوار و فرمانِ طلب بملازمت
نیامد بادشاہ میرزا عبد الرحیم خانخاناں را با جمعے از امرائے نامدار مثل
شاہ بیگ خاں کابلی و فریدون بیگ برلاس و محمد خاں نیازی و سید
بہاء الدین بخاری وغیرہ صد زنجیرِ فیل و توپخانہ بسیار بتسخیر سند و دفع
بلوچاں نامزد فرمود و در سن نہصد و نود و نہ شہاب الدین احمد خاں
در مالوہ ودیعتِ حیات سپردہ و عرش آشیانی چہار کس را بچہار رکن دکن بر سم
ایلچی گری فرستاد شیخ فیضی شاعر را بآسیر و برہان پور و خواجہ امین الدین
را باحمد نگر و میر محمد امین مشہدی را بہ بیجاپور و میرزا مسعود را بہ بہاگنگر

و متعاقب الشان شہزادہ مراد المشہور بہ پہاری را حکومت مالوہ دادہ و
اسمعیل قلی خاں را اتالیق ساختہ روانہ گردانید و شہزادہ چوں بنواحی
گوالیار رسید شنید کہ مدہکرن زمیندار عمدۂ آں نواحی بپرگنات پادشاہی
مزاحمت می رساند پس متوجہ آں طرف شد و مدہکرن در برابر آمدہ و بعد
از مقابلہ بجنگل گریخت و دراں زودی فوت شد و پسرش رام چند قائم
مقام پدر شدہ اطاعت کرد و ملازمت نمود۔ بعد از چندگاہ چوں
از نفاق صادق محمد خاں میان شاہزادہ مراد و میرزا عبدالرحیم خانخاناں
غبار کلفت مرتفع شد عرش آشیانی سید یوسف خاں مشہدی و شیخ ابوالفضل
را نزد شاہزادہ فرستادہ میرزا عبدالرحیم را در سن یکہزار و شش بحضور طلبید
واز سعایت و شکایت اعدا چندگاہ مخاطب و معاتب و مخذول داشت
و بعد از آمدن خانخاناں سید یوسف خاں مشہدی و شیخ ابوالفضل
قلعہ نرنالہ و کاویل و کہرلہ کہ در مملکت برار واقع شدہ است در اندک
زمانے مفتوح ساختہ پیش بادشاہ مجری خدمت نمودند غایتش دراں
زودی شاہزادہ بمرض صعب گرفتار گشتہ در ماہ شوال سن یکہزار و ہفت
عازم تسخیر جہان دیگر گشت و نخست در بلدۂ شاہ پور مدفون گردید آخرش

اورا بدہلی بردند و در جنب جد خود نصیر الدین محمد ہمایوں بادشاہ گذاشتند و این مصرعہ تاریخ فوت اوست ع

از گلشن اقبال نہالے شدہ گم

عرش آشیانی از فوت شاہزادہ قرین حزن و اندوہ گشتہ و در تسخیر دکن بیشتر ساعی شد و چوں امرائے نظام شاہی زور آوردہ شیر خواجہ جاگیر دار پرگنہ بیر را منہزم گردانیدند و بیر را محاصرہ کردند و سید یوسف خاں مشہدی و شیخ ابو الفضل از عہدۂ ایشان بیروں نمی آمدند و بادشاہ نسبت بمیرزا عبد الرحیم خانخاناں در مقام التفات شد و خطر جانان بیگم را العقد ازدواج شاہزادہ دانیال در آوردہ و ہر دو را بجشن اتفاق بتسخیر تتمہ ممالک نظام شاہیہ روانہ ساخت و خود نیز از عقب در اواسط سن یکہزار و ہشت متوجہ دکن شد و حفظ ممالک محروسہ بشاہزادۂ عالمیان سلطان محمد سلیم تفویض فرمود و شہزادۂ دانیال و خانخاناں بدکن در آمدہ چوں بہادر خاں پسر راجہ علی خاں فاروقی را البطریق پدرش مطیع نیافتند و دیدند کہ بقلعہ آسیر در آمدہ در کنار گنگ گوداوری نزدیک مونگی پٹن توقف کردہ بدلاسائے او مشغول گشتند درین اثنا

عرش آشیانی بہند رسیدہ بشاہزادہ و میرزا عبد الرحیم خانخانان گفتہ
فرستاد کہ شما باحمد نگر رفتہ قلعہ اش مسخر سازید کہ من بہادر خان فاروقی را
گوشمالی خواہم داد شاہزادہ و میرزا عبد الرحیم خانخانان باموازی سی ہزار
سوار متوجہ احمد نگر شدند و آہنگ خان حبشی و دیگر امراء کہ صاحب اختیار
ملک بودند بے جنگ گریختند و سپاہ پادشاہ بمحاصرہ پرداختند و عرش
آشیانی نخست بہادر خان فاروقی را باطاعت و انقیاد نصیحت فرمود
و چون دید کہ اثرے نکرد از مندو ببرہانپور آمدہ امراے درگاہ بتسخیر
آسیر اشتغال نمودند و بعد ازانکہ ایام محاصرہ امتداد پیدا کرد درون
قلعہ از کثرت خلائق عفونت بہم رسیدہ مردم شروع در مردن کردند
بہادر خان فاروقی باوجود بسیاری ذخیرہ و استحکام قلعہ و افزونی
فیل و حشم خود را بدست توہم سپردہ سراسیمہ گشت و چون در ہمان
چند گاہ بدان تفصیل کہ خواہد آمد بحسن اہتمام خواجہ ابو الحسن ترمذی
کہ میر دیوان شاہزادہ دانیال بود در اوائل سن یکہزار و نہ قلعۂ
احمد نگر مفتوح گردید بہر آئینہ بہادر خان بیشتر از پیشتر متلاشی
شد و امان خواستہ در سنہ مذکورہ قلعہ آسیر کہ بے نظیر است

بدیوانیان بادشاہی سپردو خزائن و دفائن و اسلحہ و امتعۂ نفیسہ احصاے آں مقدور خامۂ شکستہ زبان نیست بتصرف اولیاے دولت بادشاہ صاحب اقبال درآمد و بموجب حکم والا شاہزادہ و میرزا خانخانان بحان پور آمد و غنائم احمد نگر را از نظر مبارک گذرانیدند و چوں ابراہیم عادل شاہ پیشکش قبول کردہ طالب صلح گردید عرش آشیانی قبول آں معنی کردہ صبیہ ابراہیم عادل شاہ مسماۃ بیگم سلطان را جہت ہمسری شاہزادہ دانیال طلبیدہ میر جمال الدین انجو را کہ از امراے معتبر بودے آوردن عروس و پیشکش بہ بیجاپور فرستاد و آسیر و برہان پور و احمد نگر و برار را بشہزادۂ بخشیدہ میرزا عبدالرحیم خانخانان را با تالیقی او سرفراز کردہ و خود مظفر و منصور روانۂ دارالخلافت آگرہ گشت و در اوائل سن یک ہزار و دہ بمقصد رسیدہ فتحنامہ ہا باطراف و اکناف فرستاد و در سن یکہزار و یازدہ شیخ ابوالفضل بموجب فرمان طلب متوجہ درگاہ شدہ در حوالی نرور جمعے از راجپوتان اوراچہ بطمع مال بر سر راہ آمدند و جنگ کردہ و شیخ ابوالفضل را کشتہ اموالش را بردند و در ماہ صفر سن یکہزار و سیزدہ میر جمال الدین انجو کہ جانب بیجاپور رفتہ بود

همراه عروس وپیشکش وایلچی ابراهیم عادل شاه برگشت ودر کنار
گنگ گوداوری نزدیک مونگی پٹن بعد از جشن وطوی بزرگ عروس
را بشاهزاده دانیال سپرده خود به آگره آمد وپیشکشی که تا آن زمان از
دکن بدان حوالی نیامده بود از نظر گذرانید ودر اوائل شهر ذیحجه سن مذکور
شهزادهٔ دانیال در بلدهٔ برهان پور بیمار گشته بعالم بقا خرامید
واکبر بادشاه از فراق این دو فرزند خود را الغم والم سپرده
روز بروز کم قوت وناتوان شد تا آنکه روز چهارشنبه سیزدهم ماه
جمادی الثانی سن یکهزار وچهارده شنقار شد وایام فرمان فرمائی
آن بادشاه جم جاه پنجاه ویک سال وچند ماه بود والبقاء للملک المعبود
وفوت اکبر شد تاریخ آن شهنشاه است وعرش آشیانی اگرچه وخط
سواد کامل نداشت اما گاهی شعر گفتی ودر علم تاریخ وقوف تمام داشت
وقصص هند را نیکو میدانست وقصهٔ امیر حمزه که سی صد و
شصت داستان ست ومنشیان درگاه آن را نظم ونثر مرغوب
در آورده هر داستانی را مصور ساخته اند از مخترعات اوست
ودر شوارع در هر پنج کروه دو اسپ راهوار وچند میوه مقرر بود

و آں را ڈاک چوکی می گفتند تا فرمانِ ضروری یا عرضہ داشت
امرائے سرحد کہ بدانجا رسد میورہ سوار شدہ بچوکی دیگر برسانند
چنانکہ ورشیاں روزے پنجاہ کردہ راہ طے می شد و از آگرہ
تا احمد آباد گجرات خبر بہ پنج روز میرسید و ہرگاہ شخصے از حضور
بجائے تعین می شد بر اسپانِ ڈاک چوکی سوار می گشت
و چہار ہزار میورہ کہ بسرعت سیر مشہور بودند نوکر داشت
و بسیار بودہ است کہ میورہ و پیادہ ہفت
صد کردہ راہ را در دہ روز طے کردہ بمطلب رسیدہ است
و عدد فیلانِ او از شش ہزار متجاوز بودند و از
پنج ہزار ہرگز کم نشدہ و باتفاق است کہ ہیچ پادشاہِ
دہلی ایں قدر فیل نداشتہ است و باقی مستر و کات
او بریں نہج بودہ علائی دہ کرور روپیہ و ہزار
کرور لعل خاصہ کہ بادشاہ بدست خود جدا
کردہ بودہ من پختہ طلائے غیر مسکوک و ہفتاد من پختہ نقرۂ
غیر مسکوک و شصت من پختہ پول سیاہ و پنجہزار کرور تنگہ

و اسپ طویلہ دوازدہ ہزار و فیل سرکار خاصہ شش ہزار حلقہ آہو پنجہزار یوز قریب یک ہزار گویند اکبر بادشاہ ہر قدر جہد نمود کہ عدد یوز بہزار رسد میسر نشد زیرا کہ چوں عدد آں ہا از نہصد می گذشت مرگے در آنہا افتادہ بہ ہزار نمی رسیدند و ایں قطعہ در مادۂ تاریخ رحلت آنحضرت است۔

قطعہ

جلال الدین محمد شاہ اکبر ز دنیا گشت سوئے خلد راہی
چو رضواں دید حیرت شد کہ ایں کیست ندا آمد کہ یک ظل الٰہی

ذکر شاهی شیرشاه افغان بن حسن سور

نام شیرشاه فرید و نام پدر او حسن که از طائفهٔ افغانان بوده است
وقتیکه سلطان بهلول لودی بحکومت رسید پدر حسن سور که ابراهیم
نام داشت هوس نوکری کرده بدهلی آمده و تعریف روه که مسکن افاغنه
است خود درین مقدمه مذکور شده درروه عبارت از کوهستانی ست
که ابتدائے آن باعتبار طول از سواد بجور تا قصبهٔ سوئے که از توابع
بکر است و عرضش از حسن ابدال تا کابل و افغانان آنجا
چندین قبیله اند ازان جمله یک فرقه سور است و ایشان خود
را از سلاطین غوری دانند و می گویند که یکی از اولاد ایشان
که محمد سوری نام داشت در ازمنهٔ سابقه جلائے وطن
کرده بمیان افغانان روه آمده و چون صحت نسب او نزدیکی
از روسائے افغانان بسرحد یقین رسیده و با آنکه رسم ایشان نیست
که دختر به بیگانه دهند لیکن آنکس دختر خود به محمد سور داده و اولاد گردانیده اند

و اولاد بہم رسیده بافغانان سور مشهور گشتند و باین اعتبار افغانان سور بزرگترین قبائل افاغنه خواهند بود۔ القصه در عهد سلطان بهلول لودی حسن سور که ابراهیم نام داشت هوس چاکری کرده از میان از قبیلهٔ خود بیرون آمد و نوکری یکے از امراے سلطان بهلول اختیار کرده چندگاه در حصار فیروزه و روزے چند در پرگنه نارنول گذرانید و چون نوبت پادشاهی بادشاه بهلول لودی درگذشت و دور پادشاهی به پسرش سلطان سکندر رسید جمال خان که از امرائے بادشاه سکندر لودی بود حاکم جونپور شد حسن بن ابراهیم سور را که ملازم قدیم او بود رعایت کرده سهسرام پور و خواص پور ٹانڈه که از توابع رهتاس ست بجاگیرش داده صاحب پانصد سوار ساخت و حسن را هشت پسر بودند۔ اما فرید و نظام هر دو از یک مادر بودند و مادر ایشان از نسل افغانان بود و دیگر پسران از بطن کنیزان بوجود آمده بودند و بسبب اینکه حسن را بوالدهٔ فرید چندان الفتے نبود نسبت دیگر فرزندان توجہے بفرید نداشت۔ فرید از خدمت پدر رنجیده بملازمت جمال خان رفت و حسن

بجمال خان نوشت که فرزند مرا تسلی داده پیش من فرستید که میخواهم چیزے
بخواند و تهذیب اخلاق نماید هرچند جمال خان فرید را تکلیف نمود که بخدمت
پدر رود او قبول نکرده گفت چون در جونپور نسبت بسهسرام علما بیشتر اند اینجا
بطلب علم قیام می نمایم و مدتے آنجا بوده چیزے خواند گلستان و بوستان
و سکندر نامه که در آن زمان اهل هند میخواندند و کافیه را با حواشی و دیگر کتب
علمی نیز درگذرانید و از نظم و نثر و تواریخ وقوفے بهم رسانید تا بعد دو سه سال
که حسن بجونپور آمد خویشان او در میان آمده فرید را بخدمت پدر آوردند و رفع
کلفت نمودند و حسن در دو پرگنه جاگیر خود را بفرزند تفویض داشته او را بجاگیر فرستاد
فرید در وقت وداع بعرض پدر رسانید که مدار کار عالم خصوص امور امارت
منحصر بر عدالت ست اگر مرا بجاگیر می فرستید من از سویّت تجاوز نخواهم کرد
و نوکران شما اکثر خویش و نزدیکان اند هرکس از راه عدل تجاوز نماید محابا
نخواهم کرد و ازین قسم مقدمات گفته بجاگیر رفت و آنجا از روے پختگی و کفایت سلوک
نموده در میان اقربا سویّت مرعی داشت و در مقام تنبیه بعضے از مقدمان
سرکش و متمردان برآمده بمردمان خود مشورت نموده همه گفتند
که لشکر همراه پدرست و او بجاے دور دست تعیین شده تا آمدن پدر

باید نمود فرید فرمود تا دویست زین اسپ سازند بعده از مقدم هر موضع
یک اسپ بعاریت طلب داشتند و از قسم سپاهی بعضی را که پیاده بودند
و دران نواحی سکونت داشتند طلبیده بقدر خرجی و جامه امداد نمود
و بوعده تسلی کرده هر یک را بر اسپان عاریت سوار و بر سر جماعتی که
او را بنظر در نمی آوردند رفت و قریب مواضع ایشان فرود آمده گرد
خود قلعه ساخت و هر روز جنگل می برید تا بقلعه که ملاذ و ملجای ایشان بود
رسید و سرکوبها ساخته غالب آمد و خلقی کثیر قتیل و اسیر گردانید و ازین
ممر بنوعی هیبتش در دلهای متمردان آن مرز بوم جا کرد که جمله مطیع و
منقاد شدند و مالگذاری نمودند و پرگنات معمور و آبادان گشت و او صاحب
مکنت شده بشجاعت و تدبیر شهرهٔ عالم گشت و پس از مدتی که حسن
بجاگیر آمد و معموری پرگنات و طریق سرانجام و سربراهی فرید مشاهده نمود
خوش وقت شده تحسینها کرد و گویند حسن را کنیزی بود که ازو دو پسر داشت
سلیمان و احمد مادر سلیمان و احمد بحسن گفت که شما وعده کرده بودید هرگاه پسران
تو بزرگ شوند داروغگی پرگنات بآنها داده خواهد شد الحال که آنها بزرگ شده
اند بوعده وفا باید نمود حسن رعایت خاطر فرید که فرزند بزرگ و خلف بود

نمودہ موقوف می داشت و فرید این معنی را فہمیدہ دست از حکومت پرگنات باز داشت و حسن داروغگی پرگنات بسلیمان و احمد داد و عذر خواہی فرید نمودہ گفت چنانچہ تو کارواں و صاحب تجربہ شدہ ٔ می خواہم کہ برادران تو نیز صاحب وقوف شوند و در آخر قائم مقام من تو خواہی بود۔ القصہ چوں حکومت پرگنات بسلیمان و احمد قرار گرفت فرید آزردہ خاطر شدہ باتفاق برادر خرد نظام بآگرہ رفت و بخدمت دولت خاں لودی کہ از امرائے کبار بادشاہ ابراہیم لودی بود قرار گرفت و مدتے مدید خدمت کردہ از خود راضی و خوشنود ساخت روزے دولت خاں گفت مطلب و مدعائے کہ داشتہ باشی بگو تا سرانجام کردہ آید فرید گفت پدرم پیر شدہ و ہمہ جاگیر پدرم خراب است و سپاہیان نیز خراب و پریشان باشند اگر آں پرگنات بما ہر دو برادر مرحمت شود یک برادر با پانصد سوار ہمہ وقت در خدمت بادشاہ بودہ دیگرے بسرانجام سپاہی و رعیت خواہد پرداخت و نیز بخدمت گذاری پدر بزرگوار قیام خواہد نمود۔ دولت خاں روزے ایں سخن را بعرض بادشاہ ابراہیم رسانید بادشاہ فرمود کہ آنکس بد مردے است کہ گلہ و شکوہ از پدر دارد و دولت خاں ایں حرف بفرید گفتہ او را تسلی نمودہ

کہ بار دیگر وقت نیک ملاحظہ نمودہ عرض خواہم کرد و چارہ ساز تو خواہم
شد و وظیفۂ پدر بیہ افزودہ او را نگاہ داشت و فرید را جہت خوش خلقی و
واشنائی وکرم و مروت ہمہ کس دوست گرفتۂ دولت خاں نیز در ہمہ
باب ہمراہی او می نمود تا آنکہ پدرِ او فوت شد و دولت خاں خبر فوت
حسن را بعرض سلطان رسانیدہ پرگنات پدر را بجاگیر فرید و برادرش
گرفت و فرید بافرمانِ حکومت سہسرام و خواص پور جاگیر رفت و بسرانجام
سپاہی و رعیت مشغول گشت و سلیمان تاب مقاومت نیاوردہ پیش
محمد خاں سور کہ حاکم جونپور بود و ہزار و پانصد سوار داشت رفت و از برادر
شکایت کرد محمد خاں سور گفت بابر بادشاہ ہندوستان آمدہ است و دریں
زودی میان مغل و بادشاہ ابراہیم جنگ خواہد شد اگر بادشاہ ابراہیم
ظفر یافت ترا بخدمتش بردہ سفارش خواہم کرد سلیمان گفت این ہمہ انتظار
نمی توانم برد مادر و مردم من سرگرداں اند محمد خاں سور کس پیش فرید
فرستادہ میان برادراں بصلح دلالت نمود فرید گفت کہ حصہ رسد سلیمان
آنچہ در حیات پدر بود حالا نیز قبول دارم اما در حکومت بشراکت راضی نیستم
چہ دو شمشیر در یک نیام و دو حاکم در یک شہر آرام نگیرند و چوں مطلب

شرکت در حکومت بود محمد خاں سور سلیمان را دلجوئی نمودہ گفت خاطر جمع دار کہ حکومت را بزور از فرید گرفتہ بتو خواہم داد چوں فرید بریں سخن اطلاع یافت در فکر کار خود شدہ منتظر معاملہ بابر بادشاہ با سلطان ابراہیم لودی بود چوں خبر کشتہ شدن سلطان ابراہیم و فتح بابر بادشاہ شنید اندیشہ مند شدہ بملازمت بہادر خاں ولد دریا خان لوہانی کہ ولایت بہار را فرو گرفتہ و لوائے شاہی افراشتہ خود را سلطان محمد خطاب دادہ بود رفت و در سلک نوکرانش منتظم گشت روزے سلطان محمد بشکار رفتہ بود ناگاہ شیرے ظاہر شد فرید مقابل شدہ آں را بزخم شمشیر ہلاک ساخت سلطان محمد فرید را نوازش فرمودہ بخطاب شیر خاں بلند آوازہ گردانیدہ و رفتہ رفتہ شیر خاں را در خدمت سلطان محمد قرب و اختصاص تمام حاصل آمدہ تا تالیقی پسر خورد خود جلال خاں باو تفویض فرمود و بعد از مدتے شیر خاں رخصت جاگیر گرفتہ بسبب اتفاق زیادہ از میعاد ماند روزے سلطان محمد در مجلس گلہ از شیر خاں کرد کہ از وعدہ تخلف نمودہ نمی آید محمد خاں حاکم جونپور فرصت دیدہ بعرض رسانید کہ او بغایت محیل و مکار است انتظار آمدن بادشاہ محمود بن سکندر لودی دارد و بایں حرف مزاج سلطان محمد را از و منحرف ساختہ گفت علاج آوردن

او آنست که سلیمان نام برادرش که پدر در حیات خود او را قائم مقام خود داشت و مدتیست که از وی گریخته با من می باشد اگر جاگیر شیرخان باو دهند هر آئینه مضطر شده دوان خواهد آمد سلطان محمد بواسطهٔ حقوق سوابق شیرخان را بی تقصیر ظاهری تغییر جاگیر رضا نداده به محمد خان سور فرمود که بروش هنود میان برادران جاگیر را قسمت کن و تسکین فتنه و فساد بده محمد خان سور بجاگیر خود جانب جونپور آمده سادی نام غلام خود را پیش شیرخان فرستاده پیغام داد که برادران تو سلیمان و احمد مدتیست که پیش من می باشند و از حصه و رسد خود محروم اند لائق آنکه حصهٔ ایشان بدهی شیرخان گفت ملک روه نیست که ملک کسی باشد مملکت هندوستان ست هر که را بادشاه دهد جاگیر باو تعلق میدارد و تا امروز روش سلاطین چنان بود که آنچه مال میست می بود از وی شروع میان فرزندانش قسمت می کردند و هر کرا شایستهٔ امارت می دانستند حکومت و سرداری باو می دادند۔

بیت

ملک بمیراث نگیرد کسی · تا نزند تیغ دو دستی بسی

و من بحکم بادشاه ابراهیم لودی سهسرام و خواص پور ٹانڈه را متصرفم

چون سادی غلام برگشته آنچه شنیده بود به محمد خان شور گفت محمد خان برآشفته
بسادی غلام گفت تمام جمعیت مرا باتفاق سلیمان و احمد با خود ببرد و بضرب
شمشیر شیرخان را بدر کرده هر دو پرگنه را تسلیم سلیمان و احمد کن و جمعی کثیر
نیز بکمک سلیمان و احمد گذاشته بیا اتفاقاً دران وقت از جانب شیرخان
ملک سکه نام غلام او که پدر خواص خان ست داروغه خواصپور ٹانڈه
بود شیرخان خبر آمدن سادی و سلیمان و احمد شنیده بملک سکه نوشت که
در مقاومت و مدافعت تقصیر ننماید سادی غلام و سلیمان احمد چون
بظاهر خواصپور رسیدند ملک سکه بجنگ برآمده بقتل رسید و لشکر شیرخان
متفرق شده بسهسرام آمدند و شیرخان را تاب مقاومت نمانده اراده
رفتن بطرفی نمود چنانچه بعضی گفتند پیش سلطان احمد باید رفت
شیرخان گفت که محمد خان امیر کلان اوست خاطر او را بجهت خاطر من
از دست نخواهد داد پس رای صائب او بران قرار گرفت که بجهت
جنید برلاس که از جانب حضرت بابر بادشاه حکومت کڑا مانکپور
داشت برود و برادرش نظام نیز این رای را پسندیده - القصه شیرخان
بعد از ارسال رسل و رسائل عهد و قول گرفته بملازمت سلطان برلاس

شتافت و پیشکش بسیار گذرانیده مقرب گردید و از سلطان جنید فوجی
آراسته کمک گرفته بجاگیر خود رفت و محمد خان سور تاب مقاومت نیاورده
بکوه رهتاس گریخت و هر دو پرگنه خود را شیرخان با پرگنه جونپور دیگر
پرگنات آن نواحی بتصرف در آورد و کمکیان را بانواع خدمت گذاری
نمودن و زر دادن دلجوئی نموده با تحف و هدایای لائق بخدمت سلطان
جنید برلاس فرستاد و اقوام و قبیله خود را که گریخته بکوه در آمده بودند طلب
نمود و جمعیت خوب بهم رسانید و به محمد خان سور پیغام نمود که غرض من انتقام
از برادران بود شما را بجای عم میدانم از تنگی کوه برآمده پرگنات خود را متصرف
شوند مرا پرگنات خود آنچه خالصه سلطان ابراهیم بدست آمده بس است -
محمد خان سور بجای خود قرار گرفته مرهون منت شیرخان گردید و چون شیرخان
را جمعیت خاطر دست بهم داد نظام برادر خود را در جاگیر گذاشته خود بخدمت
سلطان جنید برلاس بکره رفت اتفاقاً در آن ایام سلطان جنید برلاس
بملازمت بادشاه میرفت او را همراه خویش باگره برد شیرخان بملازمت
حضرت فردوس مکانی دریافته داخل دولتخواهان شده در سفر چندیری ملازم
رکاب ظفر انتساب بود و چون چندگاه در لشکر گذرانید و طرح و طور سلوک

درویش مغل را مشاہدہ کرد روزے با یاران خود گفت کہ مغل را از ہندوستان
بدر کردن آسان ست ایشان گفتند بچہ دلیل میگوئی گفت بادشاہ ایشان
خود بمعاملات کمتر میرسد و بامید وزرای گذارد و وزرا بمقتضائے رشوت کار
کردہ حق بادشاہی بجائی آورند و عیب افغانان آنست کہ باہم نفاق دارند
امّا اگر مرا دولت مساعدت کند نفاق از میان ایشان بردارم و کار خود
بسازم یاران او برین داعیہ کہ دراں وقت محال می نمود خندہ می کردند
و تمسخر می نمودند تا آنکہ روزے در مجلس فردوس مکانی بر سر سفرہ طبق
ماہیچہ پیش شیرخاں نہادہ بود و او در خوردن آں خود را عاجز یافتہ
ماہیچہ را بر روے نان برآوردہ بکارد ریزہ ساختہ بانہ در کاسہ کردہ از
قاشق خوردن گرفت حضرت بابر بادشاہ برین حال واقف شدہ بمیر
خلیفہ گفت کہ این افغان غریب کارے کردہ چوں از کار ہاے کہ با محمد خاں
سور کردہ بود مطلع شدہ بود بہر وزیر کی او اشارہ رفت شیرخاں از تبسم بابری
بادشاہ با میر خلیفہ آگاہ شدہ این قدر دانست کہ منظور حضرت منظور ست
و این معنی علاوہ واہمہ گردیدہ شد ہماں شب از لشکر بادشاہ فرار نمودہ
بجاگیر خود رفتہ و بسلطان جنید برلاس نوشت کہ چوں محمد خاں سور

بسلطان محمد گفته بتخواست که بر پرگنات من فوج فرستد مضطرب گشته
بی رخصت بتعجیل بجاگیر شتافتم و خود را از زمرهٔ دولتخواهان بیرون
نمی دانم۔ القصّه چون شیرخان از طرف مغل مایوس و متوهم شده بود
باتفاق برادر خرد خود نظام پیش محمد سلطان رفت سلطان محمد او را
نوازش کرده باتالیقی جلال خان پسرش بطریق اول مقرر و منصوب
گشت دران ایام حسب تقدیر سلطان محمد فوت شده جلال خان پسرش
خرد سال بود قائم مقام پدر شد و والدهٔ جلال خان لاڈو ملکه
تمام مهمات را پیش آمده گرفته باتفاق شیرخان حکم میراند و در
همان زودی مادر جلال خان نیز فوت شده حکومت بهار
من حیث الاستقلال بشیرخان قرار گرفت و مخدوم عالم نام از
امرائے والی بنگاله که حکومت حاجی پور داشته با شیرخان رابطهٔ
محبت و موافقت بهم رسانیده و سلطان محمود والی بنگاله از و خاطر
دگرگون کرده قطب خان حاکم ولایت منگیر را بتسخیر ولایت بهار و
و استیصال شیرخان و مخدوم گسیل کرد و شیرخان هر چند در صلح زد و
ملائمت نمود و فائده نکرد آخر باتفاق افغانان دل بر مرگ نهاده

قرار بجنگ داد و چون فریقین بهم رسیدند جنگی عظیم شده قطب خان
کشته شد و شیرخان غالب آمده فیل و خزانه و حشم بنگاله را متصرف گشت
و بیش از بیش صاحب قوت شده ازین جهت لوهانیان از رشک و حسد
با شیرخان در مقام نفاق شدند و قصد کشتن او کرده دران
باب با جلال خان که او نیز از لوهانیان بود کنگاش کردند و جمعی
از متعلقان جلال خان شیرخان را ازان حال آگاهی بخشیدند شیرخان
بجلال خان گفت که امرای شما از روی حسد با من در مقام نفاق اند
اگر شما در علاج این مرض نمائید و الا بالضرورت از خدمت شما جدائی اختیار
باید کرد جلال خان گفت هر انچه صلاح تو باشد من ازان بیرون نیستم
شیرخان گفت که ایشان را دو فرقه باید ساخت یکی را بنابر تحصیل زر
به پرگنات روانه باید کرد و دیگری را مقابل حاکم بنگاله باید فرستاد و
بعده در محافظت تو بنوعی کوشید که جلال خان و لوهانیان از رفع
او عاجز شده قرار دادند که بخدمت سلطان محمود والی بنگاله رفته لوازم
انقیاد نمایند و ولایت بهار را پیشکش نمایند پس او با لوهانیان و جلال خان
شیرخان بی محابا آنکه در مقابل مغل باشد در بهار گذاشته خود پیش

سلطان محمود در رفتند و او ابراهیم خان پسر قطب خان را به کمک داده بر سر
شیرخان فرستاد و شیرخان در قلعه که از گل ساخته بود متحصن شده و هر روز
جمعی را بجنگ می فرستاد و زد و خورد می کرد تا آنکه ابراهیم خان مدد دیگر
از حاکم خود طلبید. شیرخان بر طلب کمک مطلع شده مردم خود را
بجنگ صف بسته ساخت و وقت بامداد مردم خود را مهیا نموده
از قلعه بیرون آمد و لشکر بنگاله هم صف پیاده و سوار آتشبازی و فیلان
ترتیب داده مقابله نمودند شیرخان فوجی از مردم خود در برابر ایشان
داشته مردم چیده دیگر را عقب پشته مخفی ساخت و قرار داد که باقی فوج
مقابل غنیم تیراندازی نمایند و پشت داده روی بگریز نهند تا سواران
ایشان بجهت تعاقب از میان توپخانه برآیند و چون چنین کردند لشکری
که مخفی بود یکباره حمله آورده دمار از روزگار بنگالیان برآورد و ابراهیم خان
نیز نسبت پدر کار کرده بقتل رسید و جلال خان هم جانب جنگ پا بیرون برده
به بنگاله رفت و تمامی فیلان و توپخانه بنگالیان بدست شیرخان درآمده
ملک بهار نیز صاف گشت و استعداد شاهی بهم رسید گویند در آن ایام
تاج خان نامی از جانب بادشاه ابراهیم لودی بحکومت قلعه چنار اشتغال داشت

و او را زنے بود لاڈو ملکہ نام عقیمہ کہ تاج خاں را نہایت محبت با او بود
و پسران تاج خاں کہ از زنان دیگر بودند از کمال رشک حسد در مقام
کشتن لاڈو ملکہ شدہ شبے یکے از پسران کہ کلاں تر از ہمہ بود شمشیرے
بہ لاڈو ملکہ انداخت و زخم کاری نیامدہ غوغا شد کہ لاڈو ملکہ کشتند تاج خاں
با شمشیر برہنہ خود را بدانجا رسانیدہ قصد پسر کرد و چوں پسر بیقین دانست
کہ از دست او خلاصی ممکن نیست بر قتل پدر مبادرت نمودہ شمشیر آں
بے سعادت کارگر افتادہ تاج خاں کشتہ شد چوں پسران تاج خاں
سرانجام قلعہ و سپاہ نتوانستند نمود ہر آئینہ شیر خاں کہ در ہمسائگی بود
بدیں معنی اطلاع یافتہ بہ میر احمد ترکمان کہ عمدہ نوکران تاج خاں و خانہ
لاڈو ملکہ بود در باب تادیب پسران بے ادب سخن در میان آوردہ و بعد
آمد و شد رسولاں قرار براں گرفت کہ شیر خاں لاڈو ملکہ را در حبالہ نکاح
خود در آوردہ قلعہ چنار را متصرف گردد پس شیر خاں عقد با لاڈو ملکہ نمودہ
قلعہ را مع خزائن و دفائن متصرف گشت۔

نظم

چو ہنگام رسیدن در رسد تنگ بمردم خود کند کام دل آہنگ

اثرش جایه رساند دیده را نور   که نظاره بیشتر بود از دور

و درخلال این احوال پادشاه محمود بن پادشاه سکندر لودی از صدمهٔ
افواج فردوس مکانی بابر پادشاه پناه برانا سنکا برده باتفاق رانا سنکا
و حسن خان میواتی و دیگر زمینداران بر سر فردوس مکانی بابر پادشاه آمد
و در نواحی قصبه بیانه جنگ کرده شکست خورد چنانچه در محل خود ثبت
گردید پادشاه محمود در حوالی چیتور روز بشب می آورد اتفاقاً که
امرای لودی که در ولایت پتنه اجتماع داشتند کس بطلب پادشاه محمود
فرستادند او آمده بسعی امرا بمسند حکومت پتنه جلوس نموده از آنجا
لشکر گران بولایت بهار در آمد شیرخان چون دید که افغانان را از متابعت
پادشاه محمود چاره نیست ناچار بملازمت او رفته اطاعت و انقیاد نموده
امرای پادشاه محمود ولایت بهار را در میان باهم تقسیم نموده پاره بشیرخان
گذاشتند و عذر خواهی نموده گفتند که هرگاه ولایت جونپور را از تصرف مغل
بر آوریم باز تمامی ولایت بهار از تو خواهد بود و شیرخان درین باب قول
از پادشاه محمود گرفت و بعد از مدتی جهت سرانجام لشکر رخصت
جاگیر گرفته بسهسرام آمد درین وقت که پادشاه محمود بقصد جنگ مغل و

وگرفتن ولایت جونپور می رفت کس بطلب شیر خان فرستاد او جواب نوشت
که متعاقب سرانجام لشکر نموده می رسم امراے بادشاه محمود گفتند شیر خان
بس محیل است و مکار لائق آنکه بجاگیرش رفته او را همراه بگیریم پادشاه محمود و
بالشکر خود متوجه جونپور شده امراے جنت آشیانی که در جونپور بودند تاب مقاومت
نیاورده بدر رفتند و جونپور و آن نواحی بتصرف افغانان در آمده تا ولایت
مانکپور رانده متصرف شدند دران وقت حضرت جنت آشیانی در نواحی کالنجر
تشریف داشتند و غلبه و طغیان افغانان بمسامع علیه رسیده عنان عزیمت
بدفع رفع افغانان معطوف ساخت بادشاه محمود و بین و بایزید و دیگر
امراے افغانان در برابر آمده مقابله نمودند چون شیر خان از سرداری
و کلان تری بین و بایزید در تاب بوده میخواست که خود بزرگ
شود از روش کار غلبهٔ مغلان برای العین مشاهده می نمود در
خفیه به میر هندو بیگ که از امراے کبار و سپه سالار مغل بود پیغام
داد که چون من پروردهٔ نعمت فردوس مکانم در وقت جنگ سبب هزیمت
افغانان خواهم شد چنانچه در روز جنگ با فوج خود طرح داده بکنار
رفت و جنت آشیانی بفتح و فیروزی اختصاص یافته بادشاه محمود بحال

بولایت پٹنه رفت و گوشه گرفته ترک سپاه گری کرد تا آنکه در سنه ۹۴۹ نهصد
و چهل و نه بولایت اُوڑیسه رفته در آنجا وفات یافت و جنت آشیانی بعد از
فتح متوجه آگره شده امیر هندو بیگ را پیش شیرخاں فرستاد که قلعه چنار
را بوے سپارد شیرخاں در دادن قلعه عذر آورده امیر هندو بیگ باز گشته
بملازمت آمد و چوں این خبر بجنت آشیانی رسید متوجه قلعه چنار شده
جمعے از امرا بیشتر فرستاد تا قلعه را محاصره نمودند شیرخاں عریضه ارسال
داشت که من بتوجه و امداد حضرت فردوس مکانی بابر بادشاه بمرتبه حکومت
رسیده ام و در جنگ بادشاه محمود و بهن بایزید سبب فتح آں حضرت شدم
بادشاه اگر چنار را بمن مسلم دارد قطب خاں پسر خود را با فوجے
بخدمت فرستاده لوازم خدمت گزاری بتقدیم رسانم و چوں در آں
یورش غلبه و استیلاے بهادرشاه گجراتی بمسامع عزّ و جلال رسیده بود دریں
وقت مدارا لائق نموده عرضش بدرجه قبول افتاد و شیرخاں قطب خاں
را با عیسیٰ خاں حاجب که بمنزله وزیر او بود بملازمت فرستاد و جنت
آشیانی مراجعت نموده بمهم بهادرشاه گجراتی پرداخت القصه قطب خاں
با پانصد سوار در رکاب آں حضرت بود لیکن از گجرات گریخته پیش پدر آمد

درین مدت شیرخاں فرصت یافتہ ولایت بہار را مصفا ساخت و لشکر
بہ بنگالہ کشید امراے بنگالہ در مقام محافظت گڈھی شدہ یکماہ جنگ کردند
آخر الامر گڈھی بتصرفِ شیرخاں در آمدہ بولایت بنگالہ رفت و بادشاہ
محمود و بنگالی طاقت جنگ نیاوردہ در حصار گور متحصن شدہ شیرخاں بہ تہیہ
محاصرہ مشغول گشتہ چوں یکے از زمینداران بہار فتنہ انگیختہ بود بجانبِ
بہار برگشت و خواص خاں و دیگر امراے خود را بہ تسخیر بنگالہ گذاشت و
چوں مدتِ محاصرہ بطول انجامید و غلہ در شہر نایافت شد ناچار سلطان
محمود از راہ کشتی گریختہ بحاجی پور رفت شیرخاں خاطر از فتنہ و فساد جمع
ساختہ دنبال سلطان محمود نمودہ اولاً علاج جنگ کردہ زخمی از معرکہ
گریخت و بنگالہ بتصرفِ شیرخاں در آمدہ عروس آں مملکت را در آغوش
کشید و چوں جنت آشیانی از سفر گجرات معاودت نمودہ باگرہ آمد دفعِ
شیرخاں را اہم دانستہ رایات جہاں کشا بطرف چنار بحرکت در آمد جلال خاں
کہ در قلعۂ چنار بود و غازی خاں سور و جمعے دیگر را بحراست قلعہ گذاشتہ
خود بجانب کوہستان جہارکھنڈ رفت و چوں شش ماہ از محاصرہ قلعہ
چنار گذشت رومی خاں کہ صاحبِ اہتمام توپخانہ بادشاہی بود در دریا

سرکوبها ساخته قلعه تبصرف سپاه مغل درآمد و بادشاه محمود که زخم دار از
معرکهٔ شیرخان گریخته بود درین وقت بملازمت بادشاه مشرف شد
جنت آشیانی دوست بیگ را در قلعه گذاشته متوجه شیرخان شد و او
جلال خان و خواص خان و اکثر لشکرِ خود را به محافظت گڈهی که سرحد
بنگاله است فرستاد و جنت آشیانی جهانگیر قلی بیگ و دیگر امرا را
پیشتر روانه فرمود و جلال خان و خواص خان که در گڈهی بودند با ایشان
جنگ کرده غالب آمدند جنت آشیانی دیگر بار افواج فرستاد و خونریز
از عقب بسرعت رسید و فتح گڈهی شده جلال خان پیشتر بدر رفت
چون جنت آشیانی از گڈهی گذشت شیرخان شهر گور را خالی کرده بجانب
جهارکهند رفت و بواسطهٔ قرب و جوار در اندیشهٔ تسخیر قلعهٔ رهتاس گردید
تا زن و فرزند خود را در آنجا گذاشته بفراغ بال در اقلیم ستانی و جنگ جنت
آشیانی پرداز و ازان که گرفتنِ آن قلعه بجبر و قهر امکانِ عقلی نداشت متوسل
و متشبث بدامنِ حیله و تدبیر گشته کسان نزد راجه آن حصین فلک اساس که
راجه هرکشن نام داشت فرستاده پیغام کرد که ولایت بهار بغایت شکست
و لشکر بسیار نزد من جمع آمده ازین سبب ارادهٔ تسخیر ولایت بنگاله دارم و خاطر

بسبب قرب وجوار مغلان جمع نیست اکنون اعتماد بیاری و دوستی تو کرده اهل و عیال خود و سپاهیان خود را میخواهم که بقلعهٔ تو فرستم و بخاطر جمع به بنگاله روم. راجه از قبول این ملتمس سرباز زد و شیرخان دیگر باره مردم سخندان مع تحف و هدایا بخدمت راجه و کلاء او فرستاده پیغام نمود که بجز عورات و خزانه چیزی دیگر نخواهم فرستاد. اگر فتح بنگاله نصیب شده بسلامت معاودت نمودم ادای حق شفقت شما بواجبی خواهم کرد و اگر قضیه برعکس باشد بارے عیال و اموال من نزد شما مانده بدست مغلان که دشمن قدیم اند افتد. راجه آن حصار بطمع آنکه خزانه باو آورد. بدستش می آید قبول کرد و شیرخان هزار ڈولی ترتیب داده بطریقیکه در هندوستان عورات را ازجاےئ بجاےئ در ڈولی نشانده و برقع انداخته می برند. در هر ڈولی بجاےئ زنے دو مرد مردانه در آورده و پانصد کس دیگر را بر دوش مزدوران بدره بر سر نهاده چوبدستی بجاےئ عصا در دست هر کدام داده بپاے قلعه فرستاد چون در چند ڈولی که پیش می بردند جمعی از پیرزالان نشانده بود و خواجه سرایان نیز همراه بودند راجه و متعلقانش غافل مطلق شده تفحص و تجسس ننمودند و مال و ستان را ملک خود تصور کردند و

بالا بردن تعجیل نمودند و بعد از آنکه ڈولی ہاے تحویلی که راجه براے آنها تعیین
کرده بود رسیدند کهنه گرگان ڈولی نشین که راجه ایشان را زن تصور
کرده بود با شمشیرهاے آهیخته مردانه بدر دویدند و مزدوران پول سیاه
را که مانند زر سرخ بر سر داشتند افگنده چوبها علم کردند روی بدروازه
آورده با راجه ہرکش و مخصوصان او که در کمال غفلت بود بجنگ پیوستند
دران اثنا شیر خان که لشکر خود را مستعد و مکمل کرده گوش بر آواز بود خود
را بشتاب سحاب بدروازه ها رسانید و چون دروازه را کشاده دید با اکثر
مردم خود بدرون درآمد و راجه ہرکش که با جمعی از مخصوصان خود بحفظ
بجنگ ایستاده و آخر چون دانست که کار از دست رفته است دروازه عقب
قلعه را کشاده بهزار مشقت نیم جانی بتنگ پا بیرون برد و شکل
رہتاس قلعه که در ربع مسکون نظیر ندارد با خزاین و دفاین او به
سهولت بتصرف شیر خان درآمده قبل ازین در سنوات سابق نصیر خان
فاروقی حاکم خاندیس بهمین مکر و تدبیر قلعه اسیر را از آسا اهیر گرفته
بود و رہتاس بے مبالغه و اغراق در استحکام بجایی ست که مسافران
ربع مسکون مانند آن نشان نمی دهند القصه اکثر بقاع و قلاع

هندوستان بنظر مؤلف درآمده است امّا چون رهتاس قلعهٔ دیده شده
الغرض در حوالی قلعه بهار بر زبر کوهی سنگین واقع شده و در عرض و طول
زیاده از پنج کروه از دامن کوه تا دروازهٔ قلعه یک کروه راه بیشتر است
و در اکثر اکنه‌ها انحصار سپهر آثار چشمهای آب خوشگوار موجود است بلکه در
مکانی که چاه میکنند بعد از حفر یک ذراع یا دو ذراع چشمهٔ آب
شیرین پیدا میگردد و هر که نظر بران قلعه می افتد بی اختیار بر زبان
می آورد که از بدیع صنائع آفریدگار است و بنابر آنکه طائر همت هیچ یک از
پادشاهان عالیمقدار در هوای تدبیر تسخیر آن قلعه پرواز نکرده بود بتصرف
شیرخان درآمد افغانان قوی دل شده اهل و عیال خود را دران قلعه
درآورده اسباب قلعه داری بوجه اتم سامان نمودند

بیت

بچاره گشاده شود کار سخت　　بهارت برآید بهار از درخت

و جنت آشیانی مدت سه ماه در شهر گور که در کتب سلف بلکهنوتی مذکور است
توقف نموده بعیش و عشرت گذرانید درین وقت خبر رسید که هندال مرزا
در آگره و میوات علم بغی و مخالفت افراشته خطبه بنام خود خوانده شیخ بهلول را

بقتل رسانید آں حضرت جهانگیر قلی بیگ را با پنج هزار سوار انتخابی در گور
گذاشته مراجعت فرمود و چوں لشکر بادشاهی از کثرت باران وگل ولای
بی ساماں شده اکثر اسپاں سپاهیاں سقط شده بودند نهایت بی سرانجامی
بهماں مردم راه یافته بود شیرخاں فرصت غنیمت شمرده با لشکری زیاده
از مور و ملخ بر سر راه آمده در نواحی چوسا مقابله نموده و گرد لشکر خود قلعه ساخته
نشست و بعد از رسل و رسائل شیخ خلیل نام شخصی را که مرشد خود میدانست
بخدمت جنت آشیانی فرستاده پیغام داد که ولایت بهار را تا گڈهی
بتصرف اولیاء دولت گذاشته خطبه و سکه بنام نامی آنحضرت
می سازم نظر بریں چوں مقدمه صلح قرار گرفت لشکریاں بادشاهی نسبت
بدیگر روزها بیغدغه شدند و آب چوسا را پل بسته در فکر عبور گشتند شیرخاں
ایشاں را غافل یافته وقت شب ایلغار فرموده قریب الصبح در سنه ۹۴۶ نهصد
و چهل و شش با لشکری آراسته و فیلاں کوه پیکر بجنگ آمد افواج بادشاهی
را فرصت ترتیب نشده شکست افتاده و جنت آشیانی در کمال پریشانی متوجه
آگره شده۔

بیت

همه ساله گوهر نه خیزد ز سنگ   گهی صلح سازد جهاں گاه جنگ

و شیر خاں مراجعت نمودہ بہ بنگالہ رفت و جہانگیر قلی بیگ با لشکرے کہ در آنجا بودند بدفعات با او جنگ کردہ چوں زورے نداشتند خود را غلاف تیغ شیر خاں ساختند و شیر خاں خود را شیر شاہ خطاب دادہ سکہ و خطبہ بنام خود ساخت و سال دیگر با غلبہ و شوکت تمام متوجہ آگرہ شدہ دریں وقت کہ بیگانہ را یگانہ باید ساخت کامراں مرزا از خدمت جنت آشیانی جدا شدہ بہ لاہور رفت و امرائے چغتائی بداں سبب کہ بادشاہ تربیت ترکمانان می نمایند و در عزت ایشاں می کوشند نفاق کردہ بنیاد مخالفت نہادند چنانکہ گذشت با وجود ایں حال جنت آشیانی از آگرہ بقنوج شتافتہ از آب گنگ گذشت و دریں محل لشکر مغل بصد ہزار و لشکر افغانان بہ پنجاہ ہزار سوار میرسد با بنجا در روز عاشورہ ۹۴۷ھ نہصد و چہل و ہفت لشکر مغل کوچ کردہ ارادہ فرود آمدن منزل داشتند کہ شیر شاہ صف آراستہ بجنگ پیش آمد لشکر مغل بے جنگ ہزیمت یافتہ جنت آشیانی در آب اسپ انداخت و بمحنت تمام بدر آمدہ متوجہ لاہور شدہ چوں شیر شاہ تا لاہور تعاقب نمود جنت آشیانی بجانب سندہ رواں شدہ و شیر شاہ تا خوشاب دنبال نمودہ و اسمعیل خاں و غازی خاں و فتح خاں بلوچ دو ائی کہ سردار

طائفه بلوچ بودند آمده شیرشاه را دیدند و شیرشاه کوهستان نندنه و
حوالی کوه بالناث را ملاحظه کرده در جائی که قلعه ضرور بود طرح قلعه
انداخت و بموسوم به رهتاس کرد و درین وقت خواص خان غلام خود را
که بسعی و مردانگی او نام پادشاهی بکف آورده بود امیر الامرا گردانیده
عشر ممالک محروسه باقطاع وی مقرر فرمود و او را با هیبت خان نیازی
و لشکری بسیار در آنجا گذاشته بجانب هندوستان مراجعت کرده چون
بآگره رسید شنید که خضرخان شروانی که از جانب او حاکم بنگاله بود دختر
سلطان محمود بنگالی را بعقد در آورده برنشست و برخاست بطریق
پادشاهان سلوک می نماید شیرشاه گفت علاج واقعه پیش از وقوع
باید کرد پس این مهم را واجب دانسته بجانب بنگاله نهضت فرمود خضرخان
شروانی باستقبال آمده محبوس گشت و شیرشاه ولایت بنگاله را بچند کس
قسمت نمود و ملوک طوائف ساخت و قاضی فضل را که از علمای ولایت
کرده بود بحسن دیانت و امانت اتصاف داشت و در السنه و افواه بقاضی
فضیحت مذکور است امین ولایت گردانیده صلاح و فساد ملک را در قبضه
اقتدار او گذاشت و مراجعت نموده به آگره آمد و در سنه ۹۴۹ نهصد و چهل و نه

بعزم تسخیر ولایت مالوه حرکت کرد چون بگوالیار رسید شجاعت خان افغان
که از امرای او بود پیشتر از محاصره قلعه گوالیار تعیین شده بود و ابوالقاسم
بیگ را که از قبل جنت آشیانی در قلعه بود برآورده و قلعه را بتصرف
دیوانیان شیرشاهی درآورده و شیرشاه چون بمالوه رسید ملوخان حاکم
مالوه که از غلامان سلاطین خلج بود از راه صلح درآمده بی طلب بایلغار
آمده او را دید و هم بعد از چند روز از هراسی که بر خاطر او استیلا یافته راه
فرار پیش گرفت و شیرشاه حاجی خان را بحکومت مالوه گذاشته و شجاعت خان
را نیز در سرکار سیواس جاگیر داده همانجا گذاشت و خود متوجه رنتهنبور گردید
و ملوخان بعد از رفتن شیرشاه باز بمالوه آمده با حاجی خان و شجاعت خان
جنگ کرده شکست یافته بدر رفت و چون فتح بنام شجاعت خان
شده بود شیرشاه حاجی خان را طلبیده حکومت مالوه به شجاعت خان
مسلم داشته و خود بنواحی رنتهنبور رسیده ایلچیان چرب زبان فرستاده
قلعه را از گماشتگان سلطان محمود لودی بصلح گرفت و از آنجا آگره آمد گویند
چون خبر جنگ و فرار ملوخان به شیرشاه رسید و بدید این مصرعه خواند مصرع

با ما چه کرد دیدی ملو غلام گیدی

و شیخ عبدالحیٔ و شیخ جمالی مصرعٔ دیگر گفت۔ مصرعہ

قولیت مصطفیٰ را لاخیر فی عبیدی

بالجملہ شیر شاہ مدتِ یک سال در آگرہ قرار گرفتہ سر انجام لشکر و ملک نمود

ہیبت خاں حکم فرستاد کہ ملتان را از تصرف بلوچان بر آورد او رفتہ

با فتح خاں بلوچ جنگ کردہ غالب گشتہ ملتان را مسخر ساخت و شیر شاہ

رعایت او کردہ وے را خطاب اعظم ہمایوں دادہ در ۹۵۰ نہصد و پنجاہ

پورن مل ولد راجہ سلہدی پوربیہ در قلعہ رایسین علم غلبہ و استیلا افراشتہ

اکثر پرگنات آں نواحی را متصرف شد ازیں سبب عرق حمیت شیر شاہی

بحرکت در آمدہ و بتسخیر قلعہ رایسین پرداخت و چوں مدت محاصرہ بامتداد

کشید شیر شاہ سخن صلح درمیان آوردہ با پورن مل عہد و پیمان بست کہ باو

ضرر جانی نرساند و پورن مل با زن و فرزند و چہار ہزار راجپوت ناحی از

قلعہ بر آمدہ بیروں منزل کرد و از علمائے وقت میرزا رفیع الدین صفوی

باوجود عہد و پیمان فتوی بقتل پورن مل داد شیر شاہ لشکر و فیلان کوہ پیکر

آراستہ بر سر پورن مل فرستاد تا از اطراف لشکر او را درمیان گرفتند پورن مل

و راجپوتان او بر مرگ نہادہ کار رستمانی کردند کہ داستان رستم و اسفندیار

باریچه شده و پروانه وار خود را بر شمع تیغ و تیر و دندان فیل بی تحاشا برانسان
زدند که جمله با زن و فرزند خود را کشتند و سوختند و شیرشاه مراجعت نموده
باگره آمد و چند ماه قرار گرفت و بتازگی سرانجام لشکر نموده متوجه تسخیر
ولایت مارواڑ گردید و در هر منزل گرد لشکر را بخندق و قلعه استحکام میداده
لوازم حزم و احتیاط بتقدیم میرسانید و چون بر زمین ریگستان رسید و از بستن
قلعه متعذر گشت بفکر صائب و اندیشهٔ درست بفرمود تا جوالها پر ریگ ساخته
بالای هم میگذاشتند و قلعه می ساختند اول پسر مالدیو که حکومت ولایت
ناگور و جودهپور داشت و در میان راجهای هندوستان بکثرت لشکر و حشم
ممتاز بود رفت و قریب پنجاه هزار سوار راجپوت در ظلّ رایت راست مالدیو
جمع گشته مدت یک ماه در نواحی اجمیر در برابر شیرشاه نشست و هیچکدام در
جنگ پیشدستی نمی نمودند و شیرشاه جمعیت او را بخاطر آورده از آمدن خود
پشیمان گشت و چون مالدیو وارث مملکت نبود بلکه خروج نموده بتغلب راجهای
آن حدود را مغلوب ساخته بود هر آینه راجها فرصت یافته نزد شیرشاه آمدند
و بمشورت شیرشاه کتابات از زبان امرای مالدیو بخط هندی بشیرشاه نوشتند
که ما بنابر ضرورت درین مدت اطاعت مالدیو می کردیم و بجفای او ساخته

مستظهر بلطیفهٔ غیبی بودیم الحمد لله که مثل تو پادشاهی متوجه این صوب گشت تا انتقام چندین ساله بارها از او بکشیم پس هرگاه لشکر ظفر اثر اسلام نزدیک برسد ما از مالدیو جدا شده بکومک عالی ملحق می گردیم بر وفق همان مکاتبت نیز از زبان شیرشاه نوشتند که انشاء الله تعالی بعد از فتح و مغلوبیت مالدیو شما را سرفراز و مکرم داشته جمیع اقطاع سیورغی آبا و اجداد شما ارزانی میداریم باید که خاطر جمع داشته در اظهار لوازم دولتخواهی خود را معاف ندارید پس آن کتابات مزوره را بلطایف الحیل بدست مالدیو انداختند و مالدیو که همیشه از زمینداران امرای خود اندیشه و خدشه در خاطر داشت از مطالعهٔ مکاتبات هراسان شده با آنکه سه چهار منزل بقصد جنگ پیش آمده بود توقف نمود و کونبها نام که از امرای او بکثرت سپاه و فرط شجاعت از همه مردم امتیاز داشت در پیش رفتن و جنگ کردن مبالغهٔ بسیار بجای آورد و چون یکی از کتابات بنام کونبها بود و یقین مالدیو شد که او برای مصلحت خود ترغیب قتال می نماید توهمش زیاده شده عازم مراجعت گشت و کونبها و دیگر امرای او هر چند نصیحت کردند سودمند نیفتاد و ایشان چون بمضمون کتابات حیله آمیز شیرشاه مطلع شدند از تهمت بی وفائی که در مذهب هر کس خصوص راجپوتان

اصیل ننگ و عارست اندیشده با تفاق بمالدیو گفتند که دولتخواهی و اخلاص
ما چون محمول بر نفاق می شود واجب و لازمست که براست و فدم منظنه تو
با شیرشاه چندان حرب نمائیم که فتح کنیم یا کشته شویم و باین قرارداد خواهی
نخواهی وداع کرده وقت شب که مالدیو کوچ کرده بولایت دور دست
خود رفت کونبا و دیگر امراے بزرگ با دوازده هزار سوار که در جمیع معارک
از ایشان آثار مردانگی بظهور رسیده بود بعزم شبخون بجانب لشکر شیرشاه
روان شدند و راه غلط کرده در روز به لشکرگاه شیرشاه رسیدند و از کمال
حمیت و غیرت با افغانان که بے اغراق هشتاد هزار سوار بودند بجنگ ایستاده
مصافے دادند و اکثر افواج افاغنه را برهم زده نزدیک بآن رسیده بود
که شیرشاه فرار نماید ناگاه یکے از امراے عمدهٔ افغانان موسوم بجلال خان
جلوانی معروف به شجاعت و کاروانی با لشکر تازه زور رسیده و هم از گرد
راه بر راجپوتان حمله آورده سلک جمعیت ایشان را از هم پاشید و کونبا و
دیگر راجپوتان کشته شدند و شیرشاه بشکست متیقن شده بود ظفر یافته
بر زبان آورد که براے یک مشت ارزن بادشاهی هندوستان را برباد
داده بودیم چه در ملک مالدیو بسبب کثرت ریگ و کمی آب مثل دیگر ممالک

هندوستان گندم و جو و نخود و نیشکر و تنبول و برنج خوب نمی شود و اکثر مزروعات
ایشان ارزن است که بزبان هندی آن را باجرا گویند و شسهر بالدیو
از جنگ امرای بیگناه و قتل ایشان بتزویر و حیله افغانان مطلع شده
تأسف بسیار خوردند و ناکام بکوهستان جودهپور گریخت و شیرشاه بعد
ازین فتح که نه در خور بازوی او بود بقلعه چیتور رفته بصلح گرفت و فرا جمعیت
کرده به رنتهنبور آمد و چون قلعه رنتهنبور را بجاگیر عادل خان پسر بزرگ خود داده
بود عادل خان چند روز رخصت گرفت تا سیر قلعه و سرانجام آذوقه نموده
بتعاقب آمد و شیرشاه از آنجا بجانب قلعه کالنجر که محکم ترین قلاع هندوستان
است نهضت کرده و راجه کالنجر بواسطه بدعهدی که در باب پورنمل
دیده بود اطاعت کرده در مقام مخالفت شد شیرشاه قلعه را مرکزوار
در میان گرفته بساختن نقب و سرکوب و ساباط اشتغال نمود و چون
ساباط بقلعه رسید شیرشاه از اطراف جنگ انداخت و در جایی که خود
ایستاده بود مردان حقهای پروازی تفنگ باندرون قلعه می انداختند
اتفاقاً یک حقه بر دیوار قلعه خورده برگشت و شکسته در میان
حقهای دیگر افتاد و آتش در گرفته شیرشاه با شیخ خلیل مرشد خود

و ملّا نظام دانشمند و دریاخان شروانی سوختند و شیرشاه با آن حالت خود را
بمورچل رسانید و هر لحظه که نفس می کشید و شعور بهم میرسانید فریاد کرده
لشکر را بجنگ ترغیب می نمود و مقربان خود را بتاکید و اهتمام تمام
بجنگ می فرستاد در آخر آن روز که دوازدهم ربیع الاول سنه ۹۵۲ اثنی و خمسین
و نهصد بود خبر فتح قلعه شنیده ودیعت حیات سپرد

نظم

ز روزگار همین حالتم پسند آمد	که خوب و زشت و بد و نیک روزگار دیدم
برین صحیفهٔ بنام خامهٔ خورشید	نگاشته سخن خوش بآب زر دیدم
که ای بدولت دوروزه گشته مستظهر	مباش غره که از تو بزرگتر دیدم

شیرشاه پانزده سال در امارت گذرانید و پنج سال پادشاهی بالاستقلال
کرد بعقل و تدبیر صائب امتیاز تمام داشت و آثار پسندیده بسیار گذاشت
چنانچه از بنگاله و سنارگاؤن تا آب سند که بآب نیلاب اشتهار دارد یک
هزار و پانصد کروه است و در هر یک کروه سرا ساخته چاه و مسجد از
خشت پخته و گچ پرداخته موذن و مقری و امام مقرر نمود و آنها را وظیفه
معین کرده و در هر سرا یک دروازه طعام پخته و خام برای مسلمانان و دروازه دیگر

کرداکه برای هندوان مقرر نموده که دائم میرسانیدند تا مسافران حسرت نکشیده باشند و در هر سرا دو اسپ بام که بزبان هندی ڈاک گویند نگاه داشته که هر روز خبر نیلاب و اقصای بنگاله باو می رسید و درین راه هر دو جانب خیابان از درختان میوه دار از قسم کهرنی و جامون وغیره نهال نشانیده بود که خلائق در سایه اش آمد شد می کردند و بهمین طریق از آگره تا مندو که سی صد کروه است درخت میوه دار برپا کرده بود و سرا و مسجد ساخته و در عهدش امنیت بمرتبه بود که مترددین در صحرا و بیابان هر جا میرسیدند از کالای خود اندیشه نکرده بفراغت می غنودند گویند اگر زالی پاسبد پر از طلا در صحرا شبها خواب کردی حاجت پاسبان اصلا نبودی شیرشاه هرگاه که ریش سفید خود را در آئینه دیدی گفتی که دولت و شاهی نزدیک بوقت شام بمن روی آورده پس درین باب تاسف بسیار خوردی و شعر هندی کنا و هندوستانیا نه گفتی. القصه این بیت سجع نگینهای اوست

بیت

شه الله باقی ترا باد دائم بماند شیرشه بن حسن سور دائم

الغرض او قات خود را صرف بکار خلائق کردی و سرانجام سپاه و تیمار رعایا

بواجبی نمود و بر طریقهٔ عدل و داد استقامت داشت. بیت

پس از مرگ هر کس کزو نام ماند　　همانا که در زندگی کام ماند

و شاعرے تاریخ فوت او گفته. قطعه

شیرشاہے که از مهابت او　　شیر و بز آب را بهم می خورد

چون برفت از جهان بدار بقا　　گفت تاریخ او ز آتش مرد ۹۵۲

ذکر سلطنت سلیم شاه بن شیرشاه افغان سور

در وقتیکه شیرشاه فوت شد عادل خان پسر بزرگ او که ولیعهد بود در رنتهنبور و پسر خرد او جلال خان در قصبهٔ ریون از توابع پتنه بود و امرا چون دیدند که عادل خان دور است و وجود حاکم ضروری باشد کس بطلب جلال خان فرستادند و او در پنج روز خود را باردوے شاهی رسانیده بسعی عیسی خان صاحب و دیگر امرا در تاریخ پانزدهم ماه ربیع الاول سنه ۹۵۲ نهصد و پنجاه و چهار در پاے قلعه کالنجر جلوس فرمود و مخاطب باسلام شاه گشت بر زبانها سلیم شاه مذکور است القصه چون سلیم شاه قائم مقام پدر شد به برادر بزرگ که عادل خان باشد عرضداشت نوشته اظهار کرد که چون شما دور بودید من

نزدیک است بسبب تسکین فتنه تا آمدن شما محافظت لشکر نمودم و مرا بجز اطاعت
و فرمانبرداری شما چاره نیست و از کالنجر متوجه آگره شد و چون بنواحی قصبه
کوره رسید خواص خان از جاگیر خود آمده ملازمت نمود و بتازگی جشن جلوس
ترتیب کرده باز سلیم شاه را باتفاق امرا بر تخت سلطنت اجلاس داده و بعد از آن
سلیم شاه بمقتضای دنیاداری مکتوبی دیگر بجانب عادل خان نوشت
و اظهار محبت کرده طالب ملاقات گشت و عادل خان بامرای سلیم شاه
که قطب خان نایب و عیسی خان نیازی و خواص خان و جلال خان جلوانی
باشند قلمی نمود که شما در آمدن من چه صلاح می بینید و بسلیم شاه هم نگاشت
که اگر این چهار کس آمده مرا تسلی نمایند می آیم سلیم شاه آن چهار کس را
نزد عادل خان فرستاد و ایشان بعهد و قول تسلی عادل خان نموده
قرار دادند که در ملاقات اول او را رخصت دهند و هر جا از هندوستان
جاگیر خواهد بگیرد و عادل خان باتفاق آنها متوجه آگره شد چون بقصبه
سیکری که بالفعل بفتح پور اشتهار دارد رسید سلیم شاه در شکار بود این خبر
شنید و بجای که بجهت ملاقات آراسته بودند استقبال نموده ملاقات
کرد و آثار محبت برادری از طرفین ظاهر شد و لحظه باهم نشستند و شیوه

آگرہ شد نذ سلیم شاہ غدرے نسبت برادر اندیشید قرار دادہ بود کہ از مردم
او بیش از دو کس در قلعۂ آگرہ با عادل خاں نگذارند لیکن در دروازہ مردم
او ممتنع نشدہ جمعے کثیر درآمدند و اندیشۂ تدبیر سلیم شاہ سست آمدہ
بالضرورت اظہار ملائمت نمودہ و چاپلوسی کردہ گفت کہ تا حال من افغانان
سرکش و بے سر انگادہ و اشتم آیندہ آنہارا بتومی سپارم و دست او گرفتہ
برتخت نشاند و بنیاد چاپلوسی کرد عادل خاں چوں عیاش و فراغت جوے
بود رویاہ بازی و مکر سلیم شاہ را می دانست قبول نہ کردہ برخاست و
سلیم شاہ را بر تخت نشانیدہ اول خود سلام کرد و مبارک باد بادشاہی
گفت آنگاہ از امرا ہر یکے مبارک باد گفتہ لوازم نثار و اشیا بتقدیم
رسانیدند و ہم دراں مجلس قطب خان نائب و عیسیٰ خاں نیازی
و خواص خاں عرض کردند کہ قول و عہد کہ درمیاں آمدا ست
کہ در ملاقاتِ اول عادل خاں را رخصت دادہ بیانہ و تو ابع
بجاگیرش مقرر شود و سلیم شاہ قبول نمودہ عادل خاں را رخصت بیانہ
داد و عیسیٰ خاں نیازی و خواص خاں را ہمراہ کرد و بعد از دو ماہ
سلیم شاہ غازی محلی را کہ از محرماں و مقرباں بود با جولانۂ طلا فرستاد

کہ عادل خاں را گرفتہ و مقید نمودہ بیاورد عادل خاں ایں خبر شنید نزد
خواص خاں کہ در میوات بود رفت و از نقض عہد سلیم شاہ اعلام کردہ
بنالید و خواص خاں را دل بہم بر آمد و غازی محلی را طلبیدہ دمان
جولانہ را بر پایش نہادہ لوائے مخالفت برافراشت و با امرائے کہ
ہمراہ سلیم شاہ بودند خطہا نوشتہ با خود متفق ساخت و باتفاق
عادل خاں با لشکر گراں متوجہ آگرہ شد و قطب خاں نایب و عیسیٰ خاں
نیازی کہ در قول و عہد داخل بودند از سلیم شاہ رنجیدہ بعادل خاں
نیز ترغیبات نوشتند و قرارداد چنیں شد کہ پارۂ از شب ہنوز باقی
باشد کہ عادل خاں خود را با آگرہ رساند تا مردم بے حجاب و مانع از
سلیم شاہ جدا شدہ پیش او توانند آمد اتفاقاً عادل خاں و خواص خاں
چوں بقصبۂ سیکری کہ دوازدہ کروہے از آگرہ است رسیدند بملاقاتِ
شیخ سلیم کہ از مشائخ وقت بود رفتند و چوں شب برات بود و خواص خاں را
بجہت نمازے کہ دراں شب مقرر است توقف و اہمال حاصل شد چاشتگاہ
بنواحیِ آگرہ رسیدند سلیم شاہ از طرز آمدن آگاہ شدہ مضطرب بود و ار
بقطب خاں نایب و عیسیٰ خاں نیازی و دیگر امرا گفت کہ اگر از من با

عادل خاں بدعہدی واقع شدہ بود خواص خاں و عیسی خاں چرا این
اعلام نکردند تا من از اندیشہ فاسد باز آمدیم قطب خاں اضطراب
سلیم شاہ دیدہ گفت باکے نیست ہنوز کار از علاج بیروں نشدہ است
تسکین این فتنہ را من متعہدم سلیم شاہ قطب خاں نائب و دیگر امرا کہ
فی الجملہ اتفاق با عادل خاں داشتند بہانہ آنکہ رفتہ حرف صلح و صلاح
در میان آرند رخصت نمودہ کہ نزد عادل خاں بروند و قصد او
ایں بود کہ آں جماعت را از خود دور کردہ بجانب قلعہ جہت دست آوردن
خزانہ فرار نماید و دیگر بارہ سامان و استعداد لشکر نمودہ بکار جنگ و محاربہ
پردازد و عیسی خاں نیازی او را ازیں امر نہی کردہ گفت ترا بر دیگر مردم
اعتماد نیست دہ ہزار کس افغانان قرملی وغیرہ از ایام شاہزادگی نوکر خاصہ
تو اند و خود محل اعتماد ہستند با وجود ایں قدرت و مکنت امر عجیبے ست
کہ تکیہ بر دولت خداداد نمی نمائی و فرار بر قرار اختیار می کنی و امرا
ہرچند کہ مخالفت باطنی داشتہ باشند نزد غنیم فرستادن از حزم و احتیاط
بیروں ست پس لائق آں ست کہ خود بنفسہ بر تمام لشکر سبقت نمودہ
بمیدان کارزار درآئی و پاے ثبات محکم نمائی کہ ہیچ کس در حضور

تو بجانب مخالفت نخواهد رفت سلیم شاه ازین سخن قوی دل گشته قرار باستقامت
داده قطب خان نائب و دیگران را که رخصت داده بود باز طلبیده گفت
که من بدست خود شما را چگونه بغنیم سپارم شاید که بدی در حق شما سگالند
و بعد ازان آماده حرب شده از شهر برآمد و در میدان بایستاد مردمانی
که بعادل خان زبان داشتند سلیم شاه را در معرکه دیده از شرم داخل
یساول شدند و در ظاهر به بندگی آمده جنگ واقع شده تائید آسمانی
سلیم شاه را نوازش فرمود سنگ تفرقه در جمعیت عادل خان و خواص خان
انداخت چنانچه خواص خان و عیسی خان نیازی بمیوات رفتند
و عادل خان تنها به پتنه رفت و ناپیدا شد چنانکه از احوال او هیچکس
خبر نیافت و ندانست که آخرش چه شد - بعده سلیم شاه بتعقیب خواص خان
نیازی لشکر تعیین نمود در فیروزپور جنگ شده شکست بر لشکر
سلیم شاه افتاد پس ازان چون نوبت دیگر لشکر رسید خواص خان
و عیسی خان تاب نیاورده بجانب کوه کمایون رفتند سلیم شاه
قطب خان نائب و جمعی دیگر را بر سر ایشان تعیین کرد و او رفته
در دامن کوه کمایون قرار گرفت و دائم دامن کوه را تاخت و تاراج

نموده خراب می ساخت درین وقت سلیم شاه خود بطرف چنار عزیمت
نموده در اثنای راه جلال خان جلوانی و برادرش را بسبب اتفاقی که
با عادل خان داشتند گرفته بقتل رسانید و بچنار رسیده خزانه را برآورده
به گوالیار فرستاده خود باگره مراجعت نموده چون قطب خان در طلبیدن
عادل خان و احداث فتنه داخل بود از بیم و هراسی که در باطن داشت
از دامن کوه همایون فرار نموده به لاهور پیش هیبت خان نیازی المخاطب
باعظم همایون رفت سلیم شاه باعظم همایون فرستاده قطب خان نائب
را طلب نمود اعظم همایون قطب خان را فرستاد سلیم شاه او را محبوس
ساخته با شهباز خان لوهانی که شوهر خواهر سلیم شاه بود برهمزید کوده چند
کس دیگر که جمله چهارده نفر بودند مقید کرده بگوالیار فرستاد و شجاعت خان
حاکم مالوه و اعظم همایون را طلب داشت شجاعت خان آمده ملازمت
نمود و اعظم همایون عذر آورده سلیم شاه شجاعت خان را باز رخصت مالوه
داده خود بجهت آوردن خزائن رهتاس حرکت نمود و سعید خان برادر
اعظم همایون که پیوسته در حضور می بود از راه فرار نموده به لاهور رفت
سلیم شاه از نیم راه برگشته باگره آمده باحضار لشکر فرمان داده متوجه

دهلی نو شد و حکم کرد که گرد شهر بجای قلعه که تعمیر کردهٔ همایون بادشاه بود
حصاری از گچ و سنگ بسازند و خبر توجه سلیم شاه به دهلی بشجاعت خان
رسید شجاعت خان برای اظهار اخلاص با جمعی از مخلصانِ خود ایلغار
کرده پیش سلیم آمد و استمالت یافت و سلیم شاه روزی چند در دهلی بود
و لشکر تربیت داده آنگاه عزیمت لاهور نمود و اعظم همایون و طائفه
مخالفان باتفاقِ خواص خان و لشکرِ پنجاب که اضعاف لشکرِ سلیم شاه بودند
باستقبال شتافته در نواحیٔ قصبهٔ انباله طرفین بهم رسیدند گویند سلیم شاه
چون بلشکر نیازیان قریب شد فرود آمد خود با تنی چند از ندیمان بدیدن
لشکر نیازیان رفته بر پشته برآمد و چون نظرش بر آنها افتاد همانجا ایستاده
گفت در ناموس من نمی گنجد که لشکر باغی را دیده صبر کنم پس بفرمود که
افواج صفها راست کرده عزیمت جنگ نمایند و در شبی که صباحِ آن
جنگ شد اعظم همایون و برادرانش با خواص خان در بابِ نصبِ حاکم
کنکاش کرده بودند که حاکم که باشد خواص خان گفته بود که عادل خان
را پیدا کرده حاکم باید ساخت و اعظم همایون و برادرانش گفته بودند - بیت

ملک بمیراث نگیرد کسی   تا نزند تیغ دو دستی بسی

در سرایں مقدمہ میان ایشاں کدورت پدید آمدہ وقتیکہ صفوف آراستہ شد و طرفین بہم رسیدند خواص خاں بے جنگ ہزیمت نمودہ بدر رفت و نیازیاں حتی المقدور مقابلہ و محاربہ نمودہ از انجاکہ حرام نمکی را نتیجہ بجز شامت و ندامت نیست ایشاں نیز راہ گریز پیمودند فتح غیبی نصیب سلیم شاہ شد۔

بیت

کسے راکہ دولت کند یاوری ۔ کہ یارد کہ با وے کند داوری

سعید خاں برادر اعظم ہمایوں با دہ کس از ہمراہاں چوں مسلح بود کسے اورا نمی شناخت بہانہ مبارکباد خواست کہ خود را بسلیم شاہ رسانیدہ کار اورا بسازد و اما فیلبانے اورا شناختہ نیزہ بدو حوالہ کرد و از میان حلقہ فیلاں و فوج خاصہ سلیم شاہ بطریق راست برآمدہ بدر رفت القصہ نیازن بعد از شکست بجانب دھنکوٹ کہ قریب رہ است رفتند سلیم شاہ تعاقب تا قلعہ رہتاس کہ بناکردہ پدرش بود رفت و خواجہ اویس شروانی را با لشکرے قوی بر سر نیازیاں تعین کردہ خود باگرہ مراجعت نمودہ از آنجا بہ گوالیار آمد دریں وقت روزے شجاعت خاں

بالاے قلعه پیش سلیم شاه میرفت عثمان نام شخصے که شجاعت خان دست
او را بریده بود سر راه کمین کرده فرصت می جست یکبار جسته زخمے بر
شجاعت خان زد و شجاعت خان زخمی بخانهٔ خود رفت و این عمل را بر
اغواے سلیم شاه حمل کرده از گوالیار گریخته بطرف مالوه فرار نمود
و سلیم شاه تا مندو در تعاقب نمود و چون شجاعت خان به بانسواره در آمد
عیسی خان سور را با بیست هزار سوار در اوجین گذاشته خود مراجعت نمود
این قضایا در سنه نهصد و پنجاه و چهار روے داد و خواجه اویس شروانی که بر
اعظم همایون تعیین بود در نواحی دهنکوت با آنها جنگ کرده شکست
یافت اعظم همایون تعاقب نموده تا نوشهره آمد سلیم شاه این خبر شنیده
لشکرگران ترتیب داده به دفع نیازیان فرستاد اعظم همایون باز برگشته
به دهنکوت رفت چون لشکر سلیم قریب بموضع سنبله رسیده نیازیان محاربه
نمودند و شکست فاحش خورده مادر و عیال اعظم همایون اسیر گشتند
و اسیران بخدمت سلیم شاه فرستادند و نیازیان بگکهران پناه برده
بکوهستان که متصل کشمیر است در آمدند و سلیم شاه با لشکرگران جهت تنبیه
فتنه نیازیان حرکت نموده به پنجاب رفت و مدت دو سال با گکهران

محاربه داشت و دریں ایام شخصے در تنگی راه وقتیکه سلیم شاه بر کوه مانکوت
بر می آمد با شمشیر برهنه قصد او کرد سلیم شاه از کمال چستی و چابکی برو غالب
آمده بقتل رسانید و شمشیر را شناخت که خود باقبال خان بخشیده بود
و چون گکهراں مغلوب و منکوب شدند و قوت در ایشان نماند اعظم همایون
بکشمیر آمد حاکم کشمیر از ملاحظهٔ سلیم شاه سر راه بر نیازیان
گرفته جنگ صعب کردند اعظم همایون و سعید خان بقتل رسیده و سرهای
ایشان را بخدمت سلیم شاه فرستاده و سلیم شاه از مهم نیازیان فراغ
یافته مراجعت نمود دریں وقت میرزا کامران از جنت آشیانی فرار
نموده پناه به سلیم شاه آورد و او از روی نخوت و تکبر پیش آمده سلوکی
نالائق کرد ازیں سبب میرزا کامران از پیش او فرار نموده بکوه
سوالک در آمد از آنجا بولایت گکهراں رفت و سلیم شاه بدهلی رفته
روزی چند قرار گرفت دریں وقت خبر آمد که همایون پادشاه بکنار آب نیلاب
رسید گویند دراں ساعت سلیم شاه زلو بر گلوی خود نهاده خون می گرفت در
ساعت سوار شده روان گردید روز اول سه کروه راه رفته منزل کرد و چون توپخانه
آراسته همراه داشت و دراں آوان گاوان ارابه به پرگنات رفته

بودند و او در رفتن مسارعت داشت بفرمود که پیادگان بجای گاوان ارابه
کشند پس هر توپی را هزار و دو هزار پیاده کشیدن گرفتند و او بسرعت
تمام متوجه لاهور شد و چون همایون بادشاه خود بیشتر مراجعت کرده بود
چنانچه بموقع خود ذکر خواهد یافت سلیم شاه نیز از لاهور معاودت نموده
در قلعه گوالیار قرار گرفت اتفاقاً روزی در نواحی انتری شکار می‌کرد
جمعی از مفسدان باغوای بعضی کسان سر راه او گرفته در مقام غدر
ایستادند و حسب اتفاق سلیم شاه از راه دیگر مراجعت نمود آن جماعت
بیکار و معطل ماندند و چون این حقیقت بسمع سلیم شاه رسید بهار الدین
و محمود و مدار که سر فته بودند بقتل رسانیده در گوالیار قرار گرفت و هر کس
از امرای خود را که بقوت و غلبه گمان می‌برد گرفته محبوس می‌ساخته
می‌گشت تا آنکه خواص خان که در شجاعت رستم زمان و در سخاوت حاتم
دوران بود از و متوهم شده کوه بکوه و صحرا بصحرا می‌گشت و از سرگردانی
بتنگ آمده در اواخر سنه ۹۵۹ نهصد و پنجاه و نه بامان تاج خان کررانی
که یکی از معتبرین امرای او بود و در سنبل اقامت داشت آمد و تاج خان بحکم
سلیم نقض عهد نموده به تیغ غدر او را بقتل آورده مردمانش تابوت او را

به دهلی آورده مدفون گردانیدند و اهل هند او را از جملهٔ اهل الله و اولیا می شمارند
و او را خواص خان ولی میگویند و قتل او مبارک نیامده بعد از اندک فرصتی
در اوائل سنه ۹۶۰ نهصد و شصت دانهٔ دنبلی بر جسم سلیم برآمده از شدت
وجع خون گرفت و از خانه برآمده تصرف هوا شد و در گذشت مدت پادشاهیش
نه سال از نیلاب تا بنگاله در میان سراهای شیرشاه یک سرای دیگر آباد ان
ساخته و در هر سرا طعام پخته و خام بطریق شیرشاه جهت مسافران خواه فقیر
خواه غنی مقرر کرده بود و در همان سال محمود شاه گجراتی و برهان نظام الملک
بحری نیز وفات یافتند و پدر مؤلف تاریخ این واقعه را زوال خسروان
یافته و از قضایای غریب که در زمان سلیم شاه دست داد واقعهٔ شیخ علائی
است تفصیل آن بر سبیل اجمال آنکه پدر او حسن نام داشت و بخلافت
شیخ سلیم در قصبهٔ بیانه بر سجادهٔ شیخی ارشاد طالبان می نمود و چون رخت عالم
بقا کشید شیخ علائی که ارشد اولادش بود و در فضیلت و دانش امتیاز تمام
داشت قائم مقام پدر گشته بارشاد طالبان مشغول شد اتفاقاً شیخ عبدالله
افغان نیازی که از مریدان نامی شیخ سلیم چشتی بود از سفر مکهٔ معظمه معاودت
نموده و روش مهدویه پسندیده که سید محمد جونپوری مهدی موعود است [illegible]

کرده در بیانه رحل اقامت انداخت و چون شیخ علائی را وضع او خوش آمده
فریفتهٔ صحبت او گشت طریقهٔ آبا و اجداد را ترک کرده خلایق را به روش
مهدویه دعوت کردن گرفت و برسم آن طائفه بیرون شهر در همسائگی شیخ
عبدالله افغان نیازی توطن نمود و با جمعی کثیر از احباب خود که بوی
متفق شده و گرویده بودند بطریق توکل و تجرید بسر می بردند هر روز در وقت
نماز بنوعی تفسیر قرآن مجید می نمود که هر که در مجلس او حاضر می بود یکی از این
دو کار می کرد یا اینکه اصلاً و قطعاً پی کار خود نمی رفت و ترک اهل و عیال
کرده داخل دائره مهدویه می گشت و یا اینکه از معاصی مناهی تائب شده
به سید محمد جونپوری میگروید پس از آن اگر کشت و زراعت میکرد ده یک در راه
خدا استعمال هر شی می نمود و بسیاری چنان شدند که پدر از پسر و برادر از
برادر و زن از شوهر مفارقت گزیده راه فقر و قناعت پیش گرفتند و در
هر چه فتوح که با ایشان می آمد خورد و کلان علی السویه شریک بودند و اگر چیزی
بهم نمی رسید دو روز و سه روز بفاقه میگذرانیدند و اظهار نمیکردند و پیوسته
اوقات بسر وقت سپاه داشتند و سپر و شمشیر و اسلحه همه وقت با خود همراه داشتند
و در شهر و بازار هر نامشروعی که میدیدند اول برفق و مدارا منع می نمودند و آخر

اگر پیش میرفت قهراً و جبراً تغیر آن نامشروع میداد از حکام شهر هر که
موافق ایشان بود در امداد او میکوشیدند و هر که منکر بود قدرت بر منع و
مقاومت ایشان نداشت و چون شیخ عبدالله افغان نیازی دید که بازار عام
و عام در افتاده است عنقریب فتنه خواهد برخاست شیخ علائی را دلالت
سفر حجاز کرد و شیخ علائی بهمان وضع و حالت که بود با سیصد و شصت خانوار
مردم متوجه سفر حجاز شده چون بخواص پور که در حدود جودهپور واقع است رسید
خواص خان مشهور باستقبال او برآمده داخل معتقدان او شد اما او را اندک فرصتی
فساد مذهب مهدویه بخاطر آورده از ایشان برگشت و شیخ علائی آن معنی را فهمیده
بیان بیانه کرد را امر معروف و نهی منکر بواجبی اطاعت نمیکنند اظهار رنجش از خواص خان
کرده از خواص پور برآمده فسخ عزیمت سفر حجاز نموده بجانب بیانه برگشت و
دران ایام که سلیم شاه باگره رفت در مجلس او حاضر شده برسوم و آداب
بادشاهان مقید نشده سلام مشروع بسلیم شاه کرد و سلیم شاه علیک السلام گفت
واین معنی بر مقربان او دشوار آمده ملا عبدالله سلطانپوری الخاطب بمخدوم الملک
در مقام انکار شیخ علائی گشته فتوی بقتل او داد و سلیم شاه میر رفیع الدین
اینجو و ملا جلال بهیم دانشمند و ملا ابوالفتح تهانیسری و دیگر علماء آن وقت

را احضار فرموده تشخیص این قضیه را حواله ایشان نمود و در حضور سلیم شاه مجلس
بحث منعقد گشته شیخ علائی بر هیچکدام غالب نمی شد بلکه مغلوب گشته از جواب
عاجز می آمد و خود را بر تفسیر قرآن زده بنوعی بیان معانی آیات می نمود که در
سلیم شاه اثر کرده باو می گفت ای شیخ ازین دعوی باطل مهدویه باز آ
تا ترا بر تمام قلمرو خود محتسب گردانم و تا این زمان بیفرمان من امر معروف
میکردی من بعد بحکم من میکرده باشی و چون شیخ علائی این معنی قبول نکرد باوجود
آن سلیم شاه برخلاف فتوی ملا عبدالله سلطانپوری حکم بقتل نکرده جانب
قصبه هندیه که سرحد دکن ست اخراج فرمود بهار خان حاکم آن موضع که از امرای
عمده سلیم شاه بود با تمام لشکر خود باو گردیده در دایره اعتقاد و اخلاص
در آمد مخدوم الملک این معنی را باقبح وجوه خاطر نشان سلیم شاه نموده او را
از سرحد طلبید و درین مرتبه باز سلیم شاه علما را حاضر ساخته بیشتر از پیشتر به تشخیص
این قضیه متقید شد پس ملا عبدالله سلطانپوری بسلیم شاه گفت این مرد خود
نیز دعوی مهدویت می کند و مهدی بادشاه تمام روی زمین خواهد بود بنابران تمام
لشکر تو باو گردیده اند چنانچه خویشان تو نیز در خفیه بمذهب او در آمده اند و محتمل است
که خلل در ملک بادشاهی تو پدید آید سلیم شاه هیچ وجه گوش بسخن ملا عبدالله نکرده

با شیخ علائی را به بهار نزد شیخ بڈھ طبیب که مرد دانشمندے بود و شیرشاه معتقد
او بوده و کفش پیش پاے اومی گذاشت فرستاد تا بموجب فتوی او عمل کند و سلیم شاه
خود متوجه بجانب پنجاب گردیده بتعمیر قلعهٔ مانکوٹ مشغول شده چون شیخ علائی
به بهار رسید شیخ بڈھ موافق فتواے ملا عبد الله سلطانپوری المخاطب به مخدوم الملک
فتوی نوشته بقاصدان سلیم شاه داد دران اثنا شیخ را مرض طاعون که دران وقت
شائع بود عارض شده و در حلق او جراحتے افتاده که مقدار یک انگشت فتیله میرفت
در بیخ سفر نیز علاوهٔ آن گشته چون شیخ را پیش سلیم شاه آوردند قوتِ گفتار
نداشت سلیم شاه آهسته بگوش او گفت که بگو من مهدی نیم و مطلق العنان
باش شیخ گوش بسخنِ او نکرده سلیم شاه مایوس گشته بفرمود او را تازیانهٔ چند
زدند و او در تازیانهٔ سوم جان بقابض ارواح سپرد و این قضیه در سنه ۹۵۵
نهصد و پنجاه و پنج رو نموده ذاکر الله تاریخ او شد و سلیم شاه چون فوت شد
پسرش فیروز خاں که دوازده ساله بود باتفاق امرا در قلعه گوالیار بر تخت نشست

و هنوز سه روز نگذاشته بود که مبارز خاں ولد نظام خاں سور که برادر زاده
شیرشاه و عمو بچه سلیم شاه و برادر زن او بود و خواهر زادهٔ خویش فیروز خاں
را بقتل رسانید و باتفاقِ وزرا و امرا بر تخت نشسته خود را محمد شاه عادل لقب داد

خواجہ نظام الدین بخشی در تاریخ اکبری مرقوم گردانیدہ کہ سلیم شاہ پیش از مرض موت با منکوحہ خود مسماۃ بی بی بائی بارہا میگفت کہ اگر فیروز خاں پسر خود را دوست میداری اجازت دہ تا مبارز خاں برادر ترا از میاں بردارم کہ خار راہ پسر تست و اگر برادر را دوست میداری دست از حیات پسر بشوی کہ او را از مبارز خاں خطرہاست و منکوحہ اش جواب میداد کہ برادرم عمر بعیش و عشرت میگذارد و بساز و نغمہ اوقات مصروف میدارد و او را سر و برگ بادشاہی نیست ہر چند سلیم شاہ او را دریں باب ملامت میکرد فائدہ نداشت تا آنکہ عاقبت بعد از فوت سلیم شاہ روز سوم مبارز خاں با اعوان خود بمحل فیروز خاں درآمدہ قصد قتل او کرد چندانکہ خواہر زاری می نمود و شفاعت پسر خود می کرد و می گفت بگذار تا من او را گرفتہ بجائے برم کہ کسے نشان از دنیا بہ فایدہ نکرد القصہ آں طفل بیچارہ بیگناہ را بہ تیغ جفا درگذرانید۔

بیت

بہر دی کہ ملک سراسر زمیں نیرزد کہ خونے چکد بر زمیں۔